

Бранко М. Ракић^[1]

Универзитет у Београду
Правни факултет
Београд (Србија)

УДК 341.485(=163.41)(497.13+497.15)"1941/1945"

316.75:323.14(=163.42)(497.5)"18/19"

Монографска студија

Примљен: 25.08.2022

Прихваћен: 26.08.2022.

doi: 10.5937/napredak3-39804

Усташки геноцид над Србима – *dolus specialis* који траје^[2]

*Уз све различите идеолошке предзнаке
који су пратили геноцид над српским народом
1941. и 1991, постоји једна црвена нит
која их повезује. – Смиља Аврамов^[3]*

Сажетак: Кључна карактеристика кривичног дела геноцида, која га издваја од других кршења међународног хуманитарног права и диже га на ниво „злочина над свим злочинима“, јесте постојање тзв. геноцидне намере, тј. намере „потпуног или делимичног уништења једне националне, етничке, расне или верске групе као такве“. Тежина и монструозност садржаја такве намере, по правилу, захтевају да је она дубоко укореењена у свести припадника оне групе која је извршила оваквог злочина, а таква укореењеност подразумева и трајност такве намере, односно геноцидне идеје. Током Другог светског рата српски народ је, заједно са Ромима и Јеврејима, у Независној Држави Хрватској био жртва геноцида, злочина којег су се гнушали чак и нацисти. Идеја и намера искорењења српског народа са простора који су хрватски националисти сматрали за хрватски национални простор, иако је укореењена вековима уназад, добила је своје „теоријско уобличење“ у XIX веку, пре свега у радовима Анте Старчевића, који је још за живота назван „Оцем Домовине“. Своје одушевљење и инспирисаност Старчевићевим делом усташе су током Другог светског рата отворено исказивале, тврдећи да Независне Државе Хрватске не би било да није било Старчевића. Усташка идеологија је наставила да живи после Другог светског рата, пре свега кроз активности усташке емиграције, али је хрватски национализам, отворен за прихватање усташког идејног наслеђа, наставио да живи и на простору саме Хрватске. Крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX века, са оживљавањем идеје о сецесији Хрватске и са њеном реализацијом, оживљава и идеја о Србима као „ремeтилачком фактору“ у Хрватској и о нужности њихове елиминације са тог простора. Туђманова Хрватска се враћа усташкој идеологији у свим њеним елементима, укључујући у односу на Србе и геноцидну намеру, која је током Другог светског рата била у великој мери реализована. Поучени искуством из НДХ, Срби се организују и спречавају понављање судбине својих побијених предака и сродника из периода Другог светског рата, али не успевају да избегну „етничко чишћење“ са простора Хрватске. Начин на који се у

---

[1] branko@ius.bg.ac.rs

[2] Овај рад је урађен у оквиру Стратешког пројекта Правног факултета Универзитета у Београду за 2022. годину.

[3] в. Avramov, 2008, str. 7.

данашњој Хрватској интерпретирају догађаји и из Другог светског рата и из деведесетих година XIX века показује да је усташка идеологија и даље дубоко укоренења у значајним сегментима хрватског друштва, укључујући практично целину хрватског државног врха. А битан, суштински елемент усташке идеологије је геноцидна намера према Србима која је још жива у Хрватској.

Кључне речи: злочин, геноцид, намера, уништење, група, Хрватска, усташе, континуитет

1. О ПОТРЕБИ ПОДСЕЋАЊА НА УСТАШКИ ГЕНОЦИД

70 |

Према члану 1. Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида, државе потписнице су се обавезале да злочин геноцида спречавају и кажњавају. Као што је то случај и са свим другим кривичним делима, и када се ради о геноциду, спречавање будућих злочина је немогуће без јасног, недвосмисленог, сталног и систематичног указивања на случајеве истих злочина из прошлости. Ово утолико пре уколико постоји тенденција негирања неког од злочина те врсте из прошлости.

Јасно, недвосмислено, стално и систематично подсећање на злочин геноцида извршен над Србима, као и над Јеврејима и Ромима у Независној Држави Хрватској, није само правна обавеза већ и морални дуг према жртвама, њиховим породицама и блиским лицима, према народима чије су жртве и дуг према историји. Ова обавеза чак и надилази поменуту правну обавезу. И односи се не само на државе потписнице већ и на припаднике како нације која је била жртва тако и нације из које су извршиоци злочина.

Говорећи о дешавањима током рата у Босни и Херцеговини за време његовог мандата као команданта УНПРОФОР-а и истичући

да у то време а и касније током тог рата није било геноцида који је приписиван Србима („Са 28.000 војника под мојим надзором и уз сталне контакте са УНХЦР-ом и званичницима Међународног црвеног крста, нисмо били сведоци никаквог геноцида, већ убистава и масакра на свим странама који су типични за такве услове сукоба. Верујем да нико од мојих наследника и њихових снага није видео ништа у размерама како тврде медији.“), генерал Сатиш Намбијар је (у свом тексту од 6. априла 1999. године у коме се успротивио агресији НАТО према СРЈ) рекао и следеће: „Приказивати Србе као зле, а све остале као добре, било је не само контрапродуктивно већ и непоштено. Према мом искуству, све стране су биле криве, али би само Срби признавали да нису анђели, док би други инсистирали да јесу“ (Nambiar, 1999). Овај несклад не постоји само у погледу ратова из деведесетих година XX века, већ и у погледу Другог светског рата и историје нашег региона уопште. Срби треба да указују на своје злочине и да их осуђују. Али ако већ други народи одбијају да говоре о сопственим злочинима уопште, а посебно о оним злочинима чије су жртве Срби, сами Срби не смеју да остану неми или недовољно гласни и истрајни у указивању на злочине које су други извршили према њима. Ово утолико

пре што је током историје страдање Срба у злочинима које су над њима други починили, само због тога што су Срби, било драстично веће него страдање припадника других народа од српске руке.

Истина није истина ако није потпуна, а парцијална истина често уме да буде опаснија од тоталне неистине. Зато је једнострано приказивање ствари на које је указао генерал Намбијар нешто што се мора превазићи. Било би добро да се то стање превазилази позитивним поступањем свих народа из региона. Али ако други то неће, у чему имају и подршку из иностранства, Срби и Република Србија утолико пре морају да уложе максималне напоре да се потпуна истина чује и да буде доступна свима. Једино тако се може избећи понављање негативних дешавања и процеса из историје, понављање које смо више пута искусили.

Крајем XX века па све до данас спроводе се озбиљне, интензивне и веома опасне кампање ревидирања историје, како на плану медија, квазинауке и злоупотребљеног образовања, тако чак, тамо где је досад било могуће, и кроз окретање у пракси историјских токова у смер супротан од онога из прве половине XX века. Историјски ревизионизам је посебно усмерен према народима који су поднели највећи терет Другог светског рата, попут Руса и Срба (који су поднели највеће жртве и у Првом светском рату). Супротстављање ревизионизму који се одвија на вербалном и духовном плану предуслов је за успешно супротстављање ревидирању резултата историјских токова из прошлости, пре свега борбе против Централних сила у Првом светском рату и сила Осовине у Другом

светском рату. Српски народ је постао жртва агресивних аката на крају XX века управо у том ревизионистичком процесу, полазећи од процене носилаца тог процеса да је он, као мали народ који је играо велику улогу у два светска рата, најслабија карика у победничким коалицијама из тих ратова од које ревизија треба да крене.

Калкулисање и уздржавање од изношења истине о страдању сопственог народа током историје зарад добрих односа са суседима, неузнемиравања и неиритирања народа из чијих кругова су виновници злочина и слично, не само да је морално недопустиво него је и контрапродуктивно. А управо је недовољно истицање усташког геноцида над Србима, Ромима и Јеврејима и затим оживљавање привремено притајеног усташтва нешто мање од пола века касније најсликовитији пример да уздржавање од јасног и гласног изношења истине изазива супротан ефекат од очекиваног.

Не постоји „незгодно време“ за указивање на почињене злочине према српском народу, а посебно за усташки злочин геноцида над Србима, Ромима и Јеврејима током Другог светског рата. За такво указивање је време увек, нажалост, право и погодно, погодније јуче него данас, а данас погодније него што ће бити сутра. Континуитет постојања усташке геноцидне намере која је реализована током Другог светског рата и чија је реализација спречена (али не и ужасни злочини према Србима) захваљујући одбрамбеној акцији крајишких Срба на почетку деведесетих година XX века најбољи је показатељ те потребе. О том континуитету говори овај рад.

2. *DOLUS SPECIALIS* КАО ДИСТИНКТИВНИ ЕЛЕМЕНТ ПОЈМА ГЕНОЦИДА

72 |

Иако је током историје човечанства постојао велики број покушаја, нажалост некад и успешних, физичког истребљења расних, националних, етничких или религијских група, о геноциду као кривичном делу се говори тек од времена Другог светског рата, прецизније од момента када је правник пољско-јеврејског порекла Рафаел Лемкин сковао, 1943. године, овај назив од грчке речи *genos* – породица, племе, раса, и латинске речи *occidere* – убити, и њиме затим насловио поглавље IX своје књиге *Владавина Осовине у окупираној Европи*, објављене у новембру 1944. године. Иако је у припремама Нирнбершког суђења и током самог поступка у неким документима и ситуацијама коришћен Лемкинов термин, у Повељи Међународног војног суда и у пресуди од 30. септембра и 1. октобра 1946. године не користи се реч геноцид, а дела која одговарају појму геноцида, и то она учињена у ратним условима која су једино била предмет кривичног гоњења, подведена су под појам злочина против човечности. Генерална скупштина Уједињених нација је током свог првог заседања усвојила Резолуцију 96, од 11. децембра 1946. године, под називом „Злочин геноцида“, којом је потврдила да је геноцид злочин по међународном праву. Кривично дело геноцида је своје правно уобличење добило тек усвајањем Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида, 9 децембра 1948. године, на трећем заседању Генералне скупштине Уједињених нација одржаном у Паризу, која је ступила на снагу, након депо-

новања тражених двадесет ратификационих инструмената, 12. јануара 1951. године. У оквиру међународног права одређење појма геноцида из ове конвенције деценијама је било усамљено, док су национални правни системи велике већине држава и сами инкриминисали ово дело, између осталог, поштујући и обавезу коју је државама потписницама поставила Конвенција, уносећи у одговарајуће одредбе одређене мање варијације које одражавају различита схватања овог кривичног дела у датим замљама. Тек у последњој деценији XX и почетком XXI века геноцид бива инкриминисан у статутима међународних кривичних судова и то како у Римском статуту Међународног кривичног суда, који је усвојен 17. јула 1998. године и ступио на снагу, након депоновања шездесет ратификационих инструмената, 1. јула 2002. године, тако и у статутима нешто раније основаних *ad hoc* кривичних судова за бившу Југославију и Руанду, при чему треба приметити да одредбе ових статута које се односе на геноцид не одступају од одредби Конвенције из 1948. године, оставивши изван обухвата кривичног дела геноцида злочине попут „етничког чишћења“, „културног геноцида“ („културоцид“) или физичког уништавања политичких противника („политицид“), сврставајући их у оквире злочина против човечности или неких других кривичних дела (укључење наведених дела у инкриминацију геноцида покушано је иначе, без успеха, и након Другог светског рата) (Schabas, 2009, str. 33–46).

Конвенција из 1948. године, пошто у члану I предвиђа да је геноцид, било да је извршен у рату било у миру, злочин по међународном праву, у погледу кога се државе потписнице обавезују да

га спречавају и кажњавају, у члану II на следећи начин дефинише геноцид:

„Члан II

У смислу ове Конвенције као геноцид се сматра било које од наведених дела учињених у намери потпуног или делимичног уништења једне националне, етничке, расне или верске групе као такве:

- а) убиство чланова групе;
- б) тешка повреда физичког или менталног интегритета чланова групе;
- ц) намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног уништења;
- д) мере уперене на спречавање рађања у оквиру групе;
- е) принудно премештање деце из једне групе у другу.“^[4]

Као и свако кривично дело, и геноцид има свој објективни и субјективни елемент, за који се у англосаксонском праву користе изрази *actus reus* (криво дело) и *mens rea* (криви ум). *Actus reus*, објективни елемент бића кривичног дела геноцида је заправо радња тог дела и могући облици те радње су побројани у горњим тачкама од а) до е). *Mens rea* овог кривичног дела састоји

се од два елемента. Први од та два субјективна елемента мора да постоји код сваког кривичног дела, само у различитом степену. Ради се заправо о виности, која може да има облик умишљаја, директног или евентуалног, и нехата, свесног или несвесног. Код кривичног дела геноцида тражи се највиши степен виности, директни умишљај, што значи да је неопходно да су извршиоци дела хтели да изврше радњу дела и произведу штетну последицу која проистиче из те радње. Дакле није довољно да су знали да њихова радња може да изазове штетну последицу и да су пристали на њу (евентуални умишљај), или, још мање, да су знали да штетна последица може да наступи али су олако држали да до тога неће доћи или да ће моћи то да спрече (свесни нехат – *luxuria*) или да нису знали, односно били свесни да њихова радња може да изазове штетну последицу иако су били дужни и према својим способностима могли то да предвиде (несвесни нехат – *negligentia*). Захтев за директан умишљај заправо проистиче из другог елемента из састава *mens rea* геноцида, тј. немогуће је да буде испуњен тај други захтев а да не постоји директан умишљај у односу на конкретне облике радње извршења и њихове последице. А тај други елемент је намера, за коју се користи латински израз *dolus specialis*. За разлику од захтеваног субјективног

[4] Члан III предвиђа:

„Члан III

Кажњива су следећа дела:

- а) геноцид;
- б) планирање извршења геноцида;
- ц) непосредно и јавно подстицање на вршење геноцида;
- д) покушај геноцида;
- е) саучесништво у геноциду.“

односа извршилаца према самој радњи дела и непосредној последици те радње, који није експлицитно наведен у одређењу кривичног дела у члану II Конвенције, *dolus specialis* код геноцида је експлицитно наведен у том члану, а то је да нека (неке) од радњи из оквира *actus rei* (тачке а–е) буде извршена „у намери потпуног или делимичног уништења једне националне, етничке, расне или верске групе као такве“. Ова намера се назива геноцидном намером.^[5]

Геноцидна намера представља намеру „уништења“ једне од наведених група или њеног дела. Под уништењем треба разумети физичко, односно биолошко уништење, мада последњи побројани облик извршења, онај под е), „принудно премештање деце из једне групе у другу“ (који су иначе власти НДХ примењивале над српском децом, пре свега оном са Козаре након немачко-усташко-домобранске офанзиве скраја пролећа и почетка лета 1942. године; то премештање је комбиновано са убијањем деце, било директно било тако што су деца умирала у неподношљивим логорским условима), представља идентитетско превођење деце, која су за то подобна због могућности заборављања изворног и усвајања новог идентитета у свим његовим елементима.

Покушај да се у биће кривичног дела геноцида укључе „културни геноцид“ и „етничко чишћење“, као дела која не подразумевају физичко или биолошко уништавање није уродио плодом приликом усвајања Конвенције у Генералној скупштини 1948. године. Наиме, у нацрту конвенције коју је израдио *ad hoc* комитет налазио се предлог да се поред физичког и биолошког уништавања, тј. истребљења чланова дате групе, укључи и културни геноцид, који би се остваривао кроз уништавање специфичних својстава чланова групе без њиховог елиминисања у физичком/биолошком смислу. Шести комитет Генералне скупштине, приликом усвајања текста Конвенције, то није прихватио, мада су бројни учесници у његовом раду били за то да и културни геноцид буде укључен у биће злочина геноцида.^[6] Уношење злочина који ће касније бити назван „етничко чишћење“ у појам геноцида предложила је сиријска делегација, и то амандманом према коме би у геноцид требало да спада и „наметање мера са циљем да се чланови групе обавезу да напусте своје домове како би избегли претњу од накнадног злостављања“, али и овај амандман је одбијен. Тако је присилно премештање деце у другу групу остало изузетак од захтева

[5] Намера представља захтевани елемент бића и неких кривичних дела у националним правима, попут рецимо кривичног дела преваре из члана 208. Кривичног законика Републике Србије („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019) где се тражи да радња дела (која се састоји у томе што извршилац „доведе кога лажним приказивањем или прикривањем чињеница у заблуду или га одржава у заблуди и тиме га наведе да овај на штету своје или туђе имовине нешто учини или не учини“) буде извршена у намери извршиоца „да себи или другом прибави противправну имовинску корист“.

[6] На заседању Шестог комитета Генералне скупштине, одржаног 25. октобра 1948. године, већина чланова је гласала за искључење културног геноцида из текста нацрта конвенције и то: „Са 25 гласова за, 16 против и 4 уздржана, при чему је 13 делегација било одсутно током гласања, Комитет је одлучио да не укључи одредбе које се односе на културни геноцид у конвенцију.“ (в. *Official Records of 1st Part of the 3rd session the General Assembly*, 1948, стр. 206)

да *actus reus* геноцида подразумева физичко или биолошко уништавање чланова једне групе (Schabas, 2009, str. 39). Ни каснији међународни документи којима је инкриминисан геноцид ни судска пракса како међународних кривичних судова тако ни Међународног суда правде нису изашли у сусрет захтевима да се обухват појма геноцида прошири на акте који не укључују физичко или биолошко уништење дате групе или њеног дела, попут културног геноцида или етничког чишћења, као и на друге групе које би биле предмет уништења, поред националних, етничких, расних или верских група, као што су политички опоненти, што би значило ширење геноцида на политицид. Све ово наравно није повлачило некажњивост за наведена дела која су остала изван обухвата геноцида, јер су она покривена инкриминацијом злочина против човечности или неких других дела (попут убиства више лица као вида тешког убиства) (в. Šuvaković & Rakić, 2017, str. 59–75).

Када се ради о броју жртава код кривичног дела геноцида, постављају се два питања. Како *dolus specialis* из цитиране одредбе члана II Конвенције представља намеру „потпуног или делимичног уништења“ неке од побројаних група, прво питање се односи на то колики је обим намераваног „делимичног уништења“, тј. да ли намера да се уништи неколико припадника или неки јако ограничен број припадника неке групе због тога што су припадници те групе (како Конвенција каже, „као такве“) представља геноцидну намеру или се тражи ипак

неки већи број жртава обухваћених намером уништења. Иако сама Конвенција не поставља никакву доњу границу делимичног уништења испод које геноцидне намере не би било, ипак се сматра да је неопходно да геноцидном намером буде обухваћен „значајан“, тј. „супстанцијалан“ (*substantial*) део групе. Тако Комисија за међународно право, образлажући појам геноцида из свог Нацрта Законика о злочинима против мира и безбедности човечанства (*Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind*), сачињеног 1996. године на захтев Генералне скупштине УН, где је дело геноцида одређено једнако као у Конвенцији из 1948. године, констатује:

„... намера мора бити уништавање групе 'у целини или делимично'. Није неопходна намера да се постигне потпуно уништење групе са свих страна земаљске кугле. Без обзира на то, злочин геноцида по својој природи захтева намеру да се уништи барем значајан део одређене групе“ (*Yearbook of the International Law Commission 1996, 1998, str. 45*).

Овај став су одраније заступали стручњаци за геноцид, укључујући и самог Лемкина, који је 1950. године, током дебате у америчком Сенату о ратификацији Конвенције из 1948. године, рекао да „делимично уништење мора бити знатног карактера, тако да утиче на целину“.^[7]

Иако на крају изводи погрешан закључак о знатности броја сребреничких муслимана у

[7] Преузето из пресуде Жалбеног већа Међународног кривичног суда за бившу Југославију од 19. априла 2004. године у случају Тузилац против Радислава Крстића (предмет број: IT-98-33-A), параграф 10 (в. <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/bcs/krs-aj040419b.pdf>, приступљено 20. 8. 2022. године).

односу на читаву групу босанскохерцеговачких муслимана и, посебно, о значају мушких војно способних припадника тог дела босанскохерцеговачких муслимана за опстанак читавог тог дела групе, Жалбено веће Хашког трибунала у ставовима 12–14. наведене другостепене пресуде у случају Крстић износи правилан генерални став о томе како би требало утврђивати тражену супстанцијалност дела групе који је предмет уништења код кривичног дела геноцида (из одредбе члана 4. Статута МКСЈ, који одговара члану II Конвенције из 1948. године):

76 |

„12. Услов намјере за кривично дјело геноцида према члану 4 Статута задовољен је, дакле, када докази показују да је починилац намјеравао да уништи барем знатан дио заштићене групе. Да би се утврдило када је циљани дио довољно знатан да испуни тај услов може бити потребно да се узме у обзир више фактора. Бројчана величина циљаног дијела групе нужна је и важна полазна тачка, мада то није нужно и крај испитивања. Број циљаних појединаца треба оцијенити не само у апсолутном смислу, него и у односу на укупну величину цијеле групе. Осим бројчане величине циљаног дијела, може бити корисно узети у обзир и његов значај у оквиру групе. Ако неки дио групе на овај или онај начин

представља читаву групу, или ако је кључан за њен опстанак, то може ићи у прилог констатацији да се тај дио квалифицира као знатан у смислу члана 4.

13. Историјски примјери геноцида такође упућују на то да би у обзир требало узети и подручје активности и контроле починилаца, као и њихов могући досег. Нацистичка Немачка можда је имала намјеру да елиминира Жидове само у Европи; та амбиција вјероватно се није протезала, чак ни на врхунцу њене моћи, на предузимање таквог подухвата на глобалној разини. Исто тако, починиоци геноцида у Руанди нису стварно намјеравали да елиминирају припаднике етничке групе Тутси изван државних граница. Намјера починиоца геноцида да уништи увијек је ограничена приликама које му се пружају. Мада овај фактор не може сам за себе бити показатељ тога да ли је циљана група знатна, он може - у комбинацији с другим факторима - бити од помоћи приликом анализе.

14. Ово, наравно, нису сви фактори, нити пак наведени фактори представљају дефинитивно рјешење. Они могу послужити само као корисне смјернице. Примјењивост тих фактора, као и њихов евентуални значај, овиси о околностима појединог предмета.“^[8]

[8] Параграфи 12–14. пресуде Жалбеног већа Међународног кривичног суда за бившу Југославију од 19. априла 2004. године у случају Тужилац против Радислава Крстића (предмет број: IT-98-33-A) (в. <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/bcs/krs-aј040419b.pdf>, приступљено 20. 8. 2022. године). Треба приметити да се овде ради како о критеријуму знатности дела у квантитативном смислу (за који се на енглеском користи реч “substantial”) и значају датог дела у оквиру групе у квалитативном смислу, о чему се говори у две последње реченице (а за шта се користи енглеска реч “significant”) (в. Schabas, 2009, стр. 39). Квалитативни значај (“significance”) убијања мушкараца за физички (не)опстанак сребреничких муслимана у параграфу 28. другостепене пресуде у случају Крстић описан је на следећи начин:

Друго питање које се поставља у погледу броја жртава везано је не за саму намеру (намеравани обим уништења чланова групе) већ на број лица која су у конкретном случају заиста и убијена. У том погледу Комисија за међународно право у наведеном извештају из 1996. године констатује:

„... намера мора бити да се уништи група, а не само један или више појединаца који су случајно чланови одређене групе. Забрањена радња мора бити почињена против појединца због његовог чланства у одређеној групи и као постепени корак у општем циљу уништења групе. Припадност појединца одређеној групи, а не идентитет појединца, одлучујући је критеријум у одређивању непосредних жртава злочина геноцида. Сама група је крајња мета или намеравана жртва ове врсте масовног криминалног понашања. Радња предузета против појединачних чланова групе је средство које се користи за постизање крајњег злочиначког циља у односу

на групу“ (*Yearbook of the International Law Commission 1996, 1998, str. 45*).

Дакле, ако је дошло до убиства мањег броја припадника једне националне, етничке, расне или верске групе као „постепеног корака“ у правцу уништавања те групе или њеног знатног дела као „крајње мете“, онда се може констатовати да се ради о геноциду. Ово утолико пре што је у члану III Конвенције инкриминисан и „покушај геноцида“ (при чему остаје да се разлучи када постоји покушај а када извршено дело геноцида). Број убијених припадника групе ће у сваком случају, у конкретним ситуацијама, бити значајан показатељ постојања намере да се физички или биолошки уништи, делом (знатним) или у целости, дата група као „крајња мета“ злочина.

Подсећајући да код геноцида, према самој одредби којом се одређује биће тог кривичног дела, намера мора да буде уништење групе „као такве“, Комисија за међународно право је у наведеном извештају подсетила и на то да је Гене-

„28. Претресно вијеће такође је с правом узело у обзир дугорочне посљедице које ће елиминација седам до осам хиљада мушкараца из Сребренице имати на опстанак те заједнице. Разматрајући те посљедице, Претресно вијеће се исправно усредоточило на шансе за физички опстанак заједнице. Како је констатирало Претресно вијеће, убијени мушкарици чинили су приближно петину цијеле сребреничке заједнице. Претресно вијеће је закључило да ће, с обзиром на патријархалност заједнице босанских Муслимана у Сребреници, уништење тако великог броја мушкараца 'неизбјежно за посљедицу имати физички нестанак босанско-муслиманског становништва у Сребреници'. Докази предочени на овом суђењу иду у прилог том закључку показујући да се, с обзиром на то да се већина убијених мушкараца службено воде као нестали, њихове жене не могу поново удати и имати још дјеце. Физичко уништење мушкараца стога има тешке посљедице по стварање потомства у сребреничкој муслиманској заједници, уз могућност изумирања заједнице.“

Да и квалитативно својство („significance“) жртава има значај за оцену да ли је део дате групе који је изложен уништењу такав да су испуњени услови да се то уништавање квалификује као геноцид, то је сасвим тачно. Међутим потпуно је погрешна примена овог критеријума у конкретном случају на сребреничке војно способне мушкарце да би се натегло да је у питању геноцид а не ратни злочин над ратним заробљеницима.

рална скупштина у наведеној Резолуцији број 96, од 11. децембра 1946, под насловом „Злочин геноцида“,^[9] направила дистинкцију између геноцида, као акта негирања и ускраћивања да тој групи права на егзистенцију и хомицида, тј. убиства, као акта негирања и ускраћивања индивидуалним људским бићима права да живе (*Yearbook of the International Law Commission* 1996, 1998, str. 45).

Конечно, иако Конвенција предвиђа како одговорност појединачних извршилаца (члан IV) тако и држава (члан IX) за геноцид, при чему се појединцима суди пред међународним или националним кривичним судовима а одговорност држава утврђује Међународни суд правде, Вилијам Шабас са правом констатује значај плана и политике државе или другог одговарајућег ентитета код овог кривичног дела у оквиру међународног права:

„Међународни кривични суд за бившу Југославију усвојио је став да појединац, делујући сам, може починити геноцид у оној мери у којој учествује у убијању с геноцидном намером. Проблем са таквом анализом је у томе што се губи из вида значај плана или политике државе или аналогног ентитета. У пракси, геноцид у оквиру међународног права није злочин усамљеног девијанта, већ чин државе. Важност државне политике постаје очигледнија када се контекст помери са индивидуалног кривичног гоњења на шире и више политичко одређење“ (Schabas, 2009, str. 41).

3. УСТАШКИ ГЕНОЦИД У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ – ГЕНОЦИДНА НАМЕРА ИСКАЗАНА РЕЧЈУ И ДЕЛОМ

Иако је, у време социјалистичке Југославије, настојање, код неких искрено а код неких неискрено, да се међу југословенским народима граде односи „братства и јединства“ резултирало тиме да о усташком геноциду из Другог светског рата није било говора у оној мери у којој је нормално и неопходно да се говори о злочину тог обухвата и тежине, ипак током постојања те државе, па све до мало пре отпочињања непосредних припрема за сецесију Словеније и Хрватске, ни у политичким круговима у земљи ни у стручној литератури и публицистици није било битнијих покушаја да се доведе у питање чињеница да је над Србима, Ромима и Јеврејима у НДХ извршен геноцид, па чак није у битнијој мери довођена у питање ни процена броја жртава тог геноцида садржана у извештају Репарационе комисије при Влади Федеративне Народне Републике Југославије из 1947. године, насловљеном „Људске и материјалне жртве Југославије у ратном напору 1941 – 1945“ (с временом је питање броја жртава, како уопште у НДХ тако и у Јасеновцу, постало, може се рећи, централно питање у расправама, чак и у српским круговима, о усташком злочину над Србима, Ромима и Јеврејима, замагљујући на неки начин кључну суштинску ствар: да је у НДХ над припадницима наведених народа извршен у сваком случају масован и по бестијал-

[9] Резолуција 96 Генералне скупштине Уједињених нација (в. <https://digitallibrary.un.org/record/209873>, приступљено 20. 8. 2022. године).

ности, може се рећи, без премца злочин, који у свим елементима одговара бићу кривичног дела геноцида).^[10]

Обим усташког злочина над Србима, Ромима и Јеврејима (чак и када би се узеле у обзир само минималне процене њиховог броја, попут пописа жртава, именом и презименом, из 1964. године, а јасно је да код масовног злочина извршеног у ратним условима значајан део жртава мора да остане изван домета сазнања тела које врши попис), усмереност злочина на припаднике ова три народа као жртве управо због њихове националне (и верске) припадности, уклапање усташког злочина, извршеног у нацистичкој марионетској творевини НДХ, у шири контекст и у шире оквире геноцида који су нацисти извршили над Јеврејима и Ромима (уз проширење круга жртава на Србе, као категорију која је усташама била примарна циљна група за истребљење) и, коначно, недвосмислени искази усташких вођа о томе каква им је намера, једноставно нису остављали простора ни за какву сумњу у погледу квалификације овог злочина као геноцида.

Још за време Другог светског рата чак су и немачки окупатори указивали на тежину усташких злочина, показујући, упркос чињеници да им је кључна брига била то што су ти злочини за последицу имали јачање ослободилачког покрета, висок степен гнушања пред усташким зверствима.

Тако је већ 17. фебруара 1942. године, дакле тек десет месеци од формирања НДХ, у једном

извештају Гестапоа упућеном команданту Рајха Хајнриху Химлеру, написано:

„Као најглавнији узрок распламсавања активности банди морају се означити злочини које су усташки одреди извршили у хрватском простору над православним становништвом. Усташки одреди своја недела нису починили на бестијалан начин само над мушким и за војску способним православцима, већ нарочито и над немоћним старцима, женама и децом. Број православаца које су Хрвати масакрирали и на садистички начин кињили до смрти, износи око 300 хиљада. Због ових злочина многобројни православци су пребегли преко границе у преостали део Србије и они су својим казивањима изазвали велико узбуђење код српског становништва“ (Kazimirović, 1987, str. 128–129; Janjić, 2022, str. 192).

Наравно, појам геноцида у то време још није постојао, али су нацисти у усташком злочину препознавали чак и веће зло од онога што су сами чинили.

Специјални Хитлеров изасланик за Балкан Херман Нојбахер (*Hermann Neubacher*) у својим мемоарима из педесетих година XX века, поред осталог, о природи и обиму злочина НДХ против Срба написаће следеће:

„Рецепт за православне, који је применио усташки вођа и поглавник, председник Не-

[10] О штетности тенденције, присутне и у српској науци, да се умањује број жртава усташког геноцида, што из тежње да се буде „објективан“, што из других разлога, на веома разложан и убедљив начин говори Јован Јањић (в. Јањић, 2022, str. 189–216).

зависне Државе Хрватске, Анте Павелић, подсећа на најкрвавије религиозне ратове: 'Једна трећина мора да постане католичка, једна трећина мора да напусти земљу, а једна трећина мора да умре!' Последња тачка програма била је и спроведена у дело. Када усташке вође причају о томе да су заклали милион православних Срба, укључујући бебе, децу, жене и старце, то је онда, по мени, претеривање и самохвалисање. На основу извештаја који су стигли до мене, процењујем да број невиних, ненаоружаних, закраних Срба износи око 750.000.

Када сам, по ко зна који пут, у Главном штабу ставио на дневни ред извештај о истински ужасним стварима које се одвијају у Хрватској, Хитлер ми је овако одговорио:

'И ја сам поглавнику казао да није могуће само тако искоренити ту мањину, јер је она једноставно, превелика!'

Да, када би човек знао где је граница уништавања једног народа! Није ли она пређена и када се убије и један човек? ...' (Nojbahe, 2004, str. 50).

„Рецепт за православне“ о коме говори Нојбахер одговара формули коју је изнео Павелићев близак сарадник (уз остало, био је министар богоштовља и науке НДХ, а затим и министар спољних послова НДХ) и један од усташких

идеолога др Миле Будак, у говору у Госпићу одржаном 22. јула 1941. године:

„Један део Срба ћемо побити, други ћемо раселити, остале ћемо превести у католичку вјеру и тако претопити у Хрвате. Тако ће им се ускоро затрти сваки траг, а оно што ће остати, биће зло сјећање на њих.“^[11]

Предсједник законодавног повјеренства министар др Милован Жанић је на збору у Новој Градишки, 2. јуна 1941, рекао:

„Нема те методе коју нећемо употребити као усташе да начинимо ову земљу збиља хрватском и очистимо је од Срба“ (Davinić, 2018, str. 120).

Младен Лорковић, који је у НДХ био министар унутрашњих послова, министар вањских послова и министар за односе са њемачком војском, у јуну 1941. године је изјавио:

„Усташки покрет је у својим начелима истакао да хрватска земља мора припасти хрватском народу и да мора бити очишћена од оних који су за нас највећа несрећа“ (Davinić, 2018, str. 121).

А функционер из Босанске Крајине из времена НДХ, усташки повереник за Бањалуку,

[11] На овај говор Мила Будака и усташку формулу за решавање српског питања указују бројни аутори (в. International Court of Justice, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia), Judgment of 3 February 2015, *Separate opinion of Judge ad hoc Milenko Kreća*, стр. 532, доступно на: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-12-EN.pdf>, приступљено 21. 8. 2022. године; Novak, 2011, str. 786–787; Gaćinović, 2018, str. 502; Davinić, 2018, str. 120).

Виктор Гутић, у говору у Санском Мосту, 30. маја 1941, позвао је своје следбенике на акцију против Срба следећим речима:

„Уништавајте их гдје год их сретнете, а благослов поглавников и мој су вам сигурни“ (Davinić, 2018, str. 121).

Исти тај Гутић је предложени план, који је горе наведеним речима исказао Миле Будак и са којим су били упознати и Немци, изразио нешто сочнијим речником:

„Ове српске Цигане послаћемо у Србију, једне жељезницом, а друге Савом без лађа. Непожељни елементи биће искоријењени тако да ће им се затрти сваки траг и једино што ће остати биће сјећање на њих. Сву српску гамад од петнаест година па навише ми ћемо поубијати а њихову дјецу смјестити у клостере и од њих ће бити добри Хрвати“ (Gaćinović, 2018, str. 491).

О циљу НДХ у погледу српског живља на њеној територији писао је, после рата (1945–1946), у затвору, генерал Едмунд Глез фон Хорстенау (*Edmund Glaise von Horstenau*), специјални опуномоћеник немачког Рајха у НДХ („опуномоћени генерал у Независној Држави Хрватској“):

„Павелић ... је имао сасвим другачије циљеве од мене. У новоствореној 'Независној Држави Хрватској' живело је 4.000.000 Хрвата, 1.800.000 Срба и 700.000 муслимана. Његове намере биле су следеће: један милион и осам стотина хиљада православних Срба хтео је да

побије, и то по сваку цену и свим средствима“ (Glez Fon Horstenau, 2013, str. 526).

А констатујући да су концентрационе логоре први створили Британци, у бурским ратовима, Фон Хорстенау каже следеће:

„Но, ова места страве и ужаса у Хрватској, под Павелићем, кога смо ми довели на власт, врхунац су ужаса. Најгоре, међутим, јесте у Јасеновцу ...“ (Glez Fon Horstenau, 2013, str. 526).

Иако и сами наведени немачки аутори нису претендовали да дају прецизан податак о броју жртава у НДХ (или Јасеновцу), при чему Гестапо говори о приближној цифри, Фон Хорстенау није изнео никакву процену а Нојбахер каже да се ради о процени која не проистиче из власти тог непосредног сазнања. Њихова сведочења су више него драгоцена, јер су захваљујући својим положајима сасвим сигурно имали широк увид у дешавања на простор НДХ, у неким елементима непосредан увид, а у неким посредан, преко информација које су од сарадника добијали са терена (непосредност сазнања је била већа код Фон Хорстенауа, будући да се он физички налазио у НДХ, док је Нојбахеру седиште било у Београду). У озбиљност и педантност немачких обавештајних извора не би требало имати много сумње. Оно што је пре свега значајно у овим сведочењима је недвосмислено сазнање обојице о усташкој намери физичког уништења Срба на простору НДХ и о чињеници да је та намера реализована на најсвирепији могући начин, који је и код самих Немаца изазивао гађење. Постоји одређена тенденција да се потцени „доказна вредност“

ових сведочења немачких високих званичника на Балкану, због претпостављеног мањка непосредности њиховог увида у детаље.^[12] Међутим, овде се ради о сведоцима са широким увидом који је неопходан за комплетну слику и који се мора комбиновати са сведочењима других сведока о детаљима. Коначно, у процесу стварања што потпуније слике о злочину о коме је реч, сви извори сазнања (сведоци догађања са разним нивоима сазнања, архивска грађа и други документарни материјали и налази статистичара, демографа и других експерата) имају своје место и свој значај.

На интернет сајту Ресурсног центра холокауста Меморијалног центра Јад Вашем (Yad Vashem SHOAN Resource Center), свакако једне од најкредибилнијих институција за питање геноцида у Другом светском рату, пре свега над Јеврејима, али и над другим народима, обим злочина у НДХ над Србима и Јеврејима описан је на следећи начин:

„Немачка је извршила инвазију на Југославију у априлу 1941. и поделила земљу међу својим савезницима. Подручје Хрватске било је уједињено са Босном и Херцеговином у Независну Државу Хрватску и стављено под контролу усташког покрета. Готово одмах, усташе су кренуле у кампању 'чишћења Хрватске од страних елемената'. То се углавном односило на православну српску мањину која живи у Хрватској, коју су католичке усташе веома

презирале. Више од 500.000 Срба је убијено на стравичне садистичке начине (углавном у лето 1941), 250.000 је протерано, а још 200.000 је приморано да пређе у католичанство.

Друга група 'страних елемената' коју су усташе хтеле да униште била је јеврејска популација Хрватске, која је бројала око 37.000. ... Све у свему, око 30.000 хрватских Јевреја је умрло током Холокауста – 80 одсто јеврејске популације у земљи.^[13]

Чак и у време када је историјски ревизионизам – који је посебан интензитет на ширем плану добио након уједињења Немачке, а на југословенском простору у време припреме и отпочињања, од Немачке инициране и помогнуте, сецесије Хрватске и Словеније, а касније и БиХ (што је све заправо исти временски период), већ резултирао стварањем читавог покрета, на разним нивоима (у политици, квазинауци, медијима итд.) – почео отворено да минимизира и негира обим, значај и природу усташког геноцида из Другог светског рата, и у самој Хрватској су трезвени гласови наставили да указују на оно што је евидентно. Тако је веома прецизно одређење природе усташког злочина изнела хрватска историчарка и председница Савјета Спомен-подручја Јасеновац др Зорица Стипетић, на комеморативном скупу 2008. године, када је истакла да „... треба трајно понављати: Јасеновац је мјесто геноцида над Србима и Ромима, мјесто холокауста над Жидовима,

[12] <https://www.muzejgenocida.rs/2020/10/29/nemacki-oficiri-o-broju-zrtava-u-jasenovcu/> (приступљено 21. 8. 2022. године).

[13] https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205930.pdf (приступљено 21. 8. 2022. године).

мјесто ратног злочина над антифашистима и политичким неистомишљеницима Хрватима, Бошњацима и појединцима из других народа^[14] Дакле, иако у Хрватској постоји генерална тенденција релативизовања усташких злочина, па и понављања праксе, има још појединаца у Хрватској који не споре да је над Србима, Ромима и Јеврејима у НДХ почињен геноцид. Ако то могу да говоре Хрвати из Хрватске и чак и да инсистирају на „трајном понављању“ тврдње о усташком геноциду, зашто бисмо се од трајног и гласног понављања те тврдње уздржавали ми, чији су сународници, а многим од нас и рођаци, били жртве тог геноцида односно који смо припадници народа који је жртва тог „злочина над злочинима“.

Уништавање Јевреја у НДХ је било саставни део геноцида над јеврејским народом, Холокауста, који је вршен на свим просторима под управом нациста и њихових савезника и сарадника. Слично је и са геноцидом над Ромима, који је имао широке размере на територијама под нацистичком управом. У НДХ је из идентичних разлога (због припадности одређеном народу), од стране истих људи, истим средствима, са истом бестијалношћу и у значајној мери на истим местима, вршено и уништавање Срба. Ако се уништавање једних квалификује као геноцид, иста квалификација мора да важи и за уништавање других. А наведене изјаве усташких членика из времена НДХ више него јасно говоре о геноцидној намери која је спроведена у дело током трајања НДХ.

4. УСТАШТВО И НЕОУСТАШТВО – КОНТИНУИТЕТ ГЕНОЦИДНЕ НАМЕРЕ

Након слома нацизма, и у његовом оквиру и Независне Државе Хрватске, није дошло до нестанка усташке идеологије, па и идеје и намере физичког уништавања Срба са подручја онога што су усташе сматрале хрватским територијама. Упркос широким размерама извршеног геноцида, а и послератних пресељења пре свега на територију Војводине, део Срба (како песник Матија Бећковић каже „остатак закланог народа“), понајвише захваљујући чињеници да су се дигли на устанак, успео је да преживи и да опстане на тој територији.

Бакљу усташтва, па и геноцидне намере као његовог суштинског дела, у највећој мери су очувале преживеле усташке вође и други припадници усташког покрета који су, укључујући и самог Павелића, успели да пребегну на Запад (у Западну Европу, Северну и Јужну Америку), захваљујући помоћи и каналима Католичке цркве и западних обавештајних служби. И у самој Југославији је, током неколико година након рата, од 1945. до 1950. године, део неухваћених усташа и домобрана оформио герилске одреде, „крижаре“ и „шкрипаре“, који су се крили по забитима и спремали за оружане акције. Њихов предвођик је био Вјекослав Макс Лубурић, који је током рата као официр НДХ управљао системом усташких логора и који ће касније емигрирати у Шпанију, где ће средином педесетих година

[14] <https://www.slobodnaevropa.org/a/1107525.html> (приступљено 21. 8. 2022. године).

основати терористичку организацију „Хрватски народни одпор“, на чијем ће челу бити до своје смрти 1969. године.

Усташки покрет у емиграцији, очигледно не само толерисан већ и подржаван на Западу, с временом је подмлађиван, а стари чланови, учесници Другог светског рата, своју идеологију су преносили на млађе генерације. У ограниченим условима за деловање, своју практичну, насилну активност свели су пре свега на терористичке нападе како у иностранству (рањавање југословенског конзула у Минхену Анте Кларића, 1965. године; убиство службеника југословенског конзулата у Штутгарту Саве Милановића, 1966. године; смртно рањавање југословенског амбасадора у Шведској Владимира Роловића, у нападу 7. априла 1971. године; подметање експлозива и рушење авиона ЈАТ-а на лету 367 из Стокхолма за Београд, 26. јануара 1972. године, итд.) тако и у самој Југославији (подметање експлозива на прузи Ријека–Загреб 1963. године од стране припадника организације „Хрватско револуционарно братство“ из Аустралије, подметање експлозива у биоскопу „20. октобар“ у Београду 13. јула 1968. и 25. септембра исте године у гардеробу Главне железничке станице у Београду од стране припадника организације „Хрватски ослободилачки покрет“ из Немачке итд.), а било је и покушаја да убачене усташке групе из иностранства подигну устанак у хрватским регионима у Југославији (први такав покушај десио се већ 1945. године, када је из Италије у

Југославију ушло 20 усташа који су убрзо откривени и савладани; посебно значајна акције те врсте покушана је 1948. године, када су у операцији названој „10. травањ“, којом је руководио Божидар Кавран, предратни усташа који је од 1943. године био заповедник свих усташких формација, у Југославију из Аустрије ушло око сто усташа, предвођених истакнутим и позлоделима прослављеним личностима из Павлићеве НДХ – Љубом Милошем, Антом Врбаном и Луком Гргићем, са планом да у сарадњи са локалним „крижарима“ подигну устанак, али који су савладани и похапшени у операцији „Гвардијан“ Управе државне безбедности; међу значајније покушаје ове врсте спада и онај из 1972. године, када је, након гушења „Маспока“ у Хрватској, група од 19 припадника усташке емигрантске организације „Хрватско револуционарно братство“, названих „Бугојанска група“, у уверењу да је преживео потенцијал за побуну Хрватске који је манифестован током Маспока, убачена у Југославију да би, у оквиру операције коју су назвали „Феникс“, подигла устанак, што су југословенске власти успеле да спрече у операцији „Радуша 72“ у којој су убачене усташе ликвидирани, итд.).^[15]

Појачани интензитет терористичких делатности, у време непосредно пре, током и недуго након Маспока, националистичког и сецесионистичког покрета с почетка седамдесетих година XX века указује на суштинску везу тог покрета и усташке емиграције, односно на сродност идеолошке подлоге која

[15] О терористичким акцијама усташке емиграције видети детаљније у: Ganović, 1979; Bulatović & Spasić, 1993.

стоји иза њих, без обзира на чињеницу да су најутицајнији „маспоковци“ потекли из редова припадника Савеза комуниста. Та ће се веза посебно јасно манифестовати крајем осамдесетих и почетком деведесетих година, када ће у процесу хрватске сецесије значајну улогу одиграти синергија маспоковске и (нео)усташке традиције и идеологије. Водећа места у Хрватској демократској заједници, а након њеног доласка на власт 1990. године, и у Републици Хрватској имају људи који су били хапшени због учешћа у „Маспоку“, као што су нпр. сам Фрањо Туђман (који се у међувремену, као историчар, прославио и по историјском ревизионизму и, посебно, минимизирању усташких злочина), који постаје оснивач и председник ХДЗ, а затим и председник Републике Хрватске, затим Стјепан Месић, који ће најпре бити председник Владе Републике Хрватске, затим члан Председништва СФРЈ, председник Хрватског сабора, а након неког времена опозиционог деловања, због наведеног разилажења са Туђманом, и председник Републике Хрватске (од 2000. до 2010), или Јанко Бобетко, који ће постати начелник Главног стожера (генералштаба) Оружаних снага Републике Хрватске (1992–1995. године) итд. Успону а затим и изборном успеху ХДЗ веома много доприноси финансијска подршка коју

су добијали од хрватске емиграције, пре свега оне екстремне, укључујући и отворено усташке организације.^[16] Веза између дела нових власти из саме Хрватске и проусташких емиграната материјализована је и укључењем у државни апарат Хрватске неких од припадника усташке емиграције, попут Гојка Шушка, који ће постати министар обране 1991. године и остати на тој функцији до смрти 1998. године. Чак и неке активне усташе из Другог светског рата, тада још увек у животу, добијају одређене функције. И Миро Барешић, убица Владимира Роловића, враћа се у Хрватску где учествује у рату и гине крајем јула 1991. године као командант једне јединице у оквиру Оружаних снага Хрватске, да би посмртно био унапређен у чин бојника, а 2016. добија и споменик у селу Драге код Пакоштана.

О оживљавању усташтва у Хрватској крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX века Јелена Гускова каже следеће:

„Рехабилитована је усташка традиција: симболи нове Хрватске понављали су симболе фашистичке НДХ, формирано је друштво 'Хрватски домобрани', рехабилитовани поједини ратни злочинци из Другог светског рата (попут усташког министра просвете Мила Будака, Драгана Мујића који је убио

[16] Недавно је у интервјуу за *Глас Истре* познати хрватски адвокат, а негдашњи шеф Казненог одјела загребачког Окружног тужилаштва, Анто Нобило изјавио да је након Туђманове изјаве на Првом опћем сабору ХДЗ у дворани Лисински у Загребу, 24. фебруара 1990. године – да НДХ није била само фашистичка творевина, него и израз жеље хрватског народа за самосталном државом, као и због чињенице да је ХДЗ финансирала хрватска екстремна емиграција – постојала иницијатива за хапшење Фрање Туђмана и Јосипа Манолића и забрану ХДЗ. (в. <https://www.glasistre.hr/hrvatska/nobilo-za-glas-istre-mogao-sam-zatvoriti-tudmana-1990-i-staviti-hdz-van-zakona-specijalci-su-vec-bili-spremnii-u-ilici-797695>, приступљено 22. 8. 2022. године).

око четири стотине Срба и других), оскрнављени споменици жртвама фашизма и партизанска гробља. Само у Далмацији порушено је преко 2.000 споменика жртвама фашизма. Мењани су називи села, улица, предузећа, где год је постојећи назив на овај или онај начин асоцирао на присуство Срба. Појавили су се кафеи и ресторани под називом 'U' (што је усташка ознака), у многим касарнама, јавним установама и на јавним местима окачени су портрети Анте Павелића. Функционерима усташког покрета из времена НДХ Фрањо Туђман је поверио високе функције: Иво Ројница, одликован од Павелића, произведен је у хрватског амбасадора у Аргентини. Ројница је изјавио како би све што је чинио од 1941. до 1945. опет поновио. Идеолог негдашње усташке омладине Винко Николић постао је члан парламента. Хрватска је чак и свој национални празник почела да обележава 10. априла, на дан проглашења некадашње НДХ. Политички секретар Хрватске странке права Иван Габелица истицао је: 'Из прогона, крви, и суза Хрвата уздигао се Анте Павелић. Тако и данас против Срба треба користити средства која је Павелић проповиједао и уз чију је помоћ довео до стварања НДХ' (Guskova, 2003, str. 204–205).

Позитивних изјава истакнутих политичара о усташама и о НДХ било је још много. Широко је одјекнуо део говора Фрање Туђмана са Првог

опћег сабора ХДЗ, одржаног 24. фебруара 1990. године у дворани Лисински у Загребу:

„Поборници хегемонистичко-унитаристичких или југославенско великодржавних схваћања виде у програмским циљевима ХДЗ-а ништа друго до захтјев за обновом усташке НДХ. При том заборављају да НДХ није била само пука 'квислиншка' творба и 'фашистички злочин' већ и израз како политичких тежњи хрватског народа за својом самосталном државом, тако и спознаја међународних чимбеника, а у овом случају владе Хитлерове Њемачке, која је на рушевинама версајскога кројила 'нови еуропски поредак', тих тежњи Хрватске и њених географских граница. Према томе, НДХ није била само пуки хир осовинских сила већ је била посљедак посве одређених повијесних чимбеника.“^[17]

Када се има у виду тежина злочина који је над Србима, Ромима и Јеврејима, као и над хрватским и другим антифашистима извршен у НДХ у кратком времену постојања те творевине, што је чини практично синонимом за злочин, и то не било који злочин већ злочин бестијалног геноцида, потпуно је бесмислен покушај да се ова Туђманова изјава прикаже бенигнијом него што јесте, уз констатацију да „иако се несумњиво радило о спорној реинтерпретацији повијести, очито је да се није радило и о рехабилитацији НДХ“, те да „(г)лавни је циљ Туђманове политике био остварити идеју

[17] <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-03.htm> (приступљено 22. 8. 2022. године).

националног помирења, а не рехабилитација усташтва“.^[18]

А у говору у Сиднеју, 30. маја 1992. године, на Дан државности Хрватске, Стјепан Месић је рекао:

„... и у Другом свјетском рату Хрвати су два пута побједили и то морамо рећи свима и нашим пријатељима и нашим непријатељима. Хрвати су побједили '41. године кад су десетог травња прогласили хрватску државу. Јер Хрвати нису ту државу прогласили зато што су фашисти, него зато што су имали природно и повјесно право на државу. Резултати Другог светског рата су познати. Али познато је и то да су Хрвати и други пута побједили у том рату јер су се нашли заједно са Савезницима за побједничким столом. И онима који сматрају Хрвате да су били с друге стране, који желе придобити те Савезнике и блатити хрватско дјело, морамо им рећи: Хрвати су били за хрватску државу, а Хрвати нису ратовали ни за бјеле ни за црвене барјаке. Хрвати су ратовали само за црвен-бјели-плави барјак.“^[19]

Познато је и обраћање хрватског генерал-бојника Бранимира Главаша, иначе једног од

оснивача ХДЗ и водећих људи те партије у Славонији, размењеним заробљеницима, припадницима Оружаних снага Хрватске у Неметину код Осијека, речима: „Слободно реците да сте усташе! И јесте! И дошли сте у своју домовину.“^[20]

Посебно индикативан поступак хрватских власти била је промена, 1990. године, назива до-тадашњег Трга жртава фашизма у Трг хрватских великана, која, може се слободно рећи, представља на симболичан начин поновно убиство тих истих људи и отворено стајање на страну њихових убица (Guskova, 2003, str. 204). Ипак и овде је, због очигледне штете коју је преименовање из 1990. чинило међународном угледу Хрватске, приликом враћања назива Трг жртава фашизма 2000. године, тај бесрамни чин из 1990. године једноставно окарактерисан као „погрешка бивших власти“, уз постојање и јасно израженог отпора враћању старог назива.^[21]

Занимљиво поређење различитих судбина нацистичких и фашистичких вођа, с једне стране, и усташког вође, с друге стране, и различитих судбина њихових покрета и идеологија, што није само поређење него у великој мери и објашњење различитих судбина тих покрета и идеологија, даје Петар Џаџић:

[18] Говорећи о „искривљавању Туђманове интерпретације повјести“, овај аутор констатује да „Туђман, наиме, никада није подржавао усташтво, но његова идеја 'свехрватске помирбе' нужно их је на неки начин рехабилитирала или барем уводила њихову причу у јавни дискурс“. Па је л' их рехабилитирао или их није рехабилитирао? Толика мера контрадикторности и конфузије неизбежна је када се покушава одбранити неодбрањиво (и то у чланку, објављеном у Србији, који одише нетрпељивошћу према Србима) (в. Сipeк, 2008, str. 23).

[19] Снимак говора доступан на: <https://www.youtube.com/watch?v=x8JFNhylo9Y> (приступљено 22. 8. 2022. године).

[20] Снимак обраћања доступан на: <https://www.youtube.com/watch?v=ey9rpzpgpa8> (приступљено 22. 8. 2022. године).

[21] <https://net.hr/danas/zagreb-trg-hrvatskih-velikana-ponovno-postaje-trgom-zrtava-fasizma-oe405c50-b1cf-11eb-a69c-0242ac140042> (приступљено 22. 8. 2022. године).

„Судбина нацистичких и фашистичких вођа у извесном смислу симболише судбину нацистичких држава и нациста у њима. Хитлер и Гебелс су извршили самоубиство и наложили да се спале њихови земни остаци не поштедевши тога ни своје најближе. Мусолинија су побуњени Италијани обесили наглавце на истом оном тргу са кога се орио Дучеов победнички олимпијски глас Цезара XX века. Само је Павелић нашао пут кроз иглене уши или кроз широм отворена тајна врата и римском се папинском везом, када је куцнуо час, пребацио на ону страну Атлантика. Само је он клонуо од старачке смрти, на јастуку. Кроз исте иглене уши, или кроз кришом отворена врата, провукао се и хрватски нацизам сачувавши себе и своје људе до бољих времена“ (Džadžić, 1995).

О томе какви су били планови хрватских власти у односу на српско становништво након победе ХДЗ на изборима 1990. године постоји низ доказа, укључујући и изјаве највиших званичника.

Тако су у јануару 1991. године јавности у СФРЈ приказани снимци који су настали као резултат тајног праћења од стране обавештајаца ЈНА активности илегалног наоружавања Хрватске оружјем из иностранства крајем 1990. и почетком 1991. године. Међу застрашујућим изјавама „главног јунака“ тих догађаја, хрватског

министра одбране Мартина Шпегеља (по коме је читаво то дешавање названо „Афера Шпегељ“) о плановима за убијање припадника ЈНА и њихових породица, на тим снимцима се може чути и његова изјава о томе шта ће бити учињено са српским становништвом у Хрватској, пре свега у Крајини, чији је најзначајнији центар био град Книн:

„Книн ћемо ријешити на тај начин, што ћемо покасапити. У томе имамо међународно признање, онда ћемо их покасапити, поготово сада када је ова курва побједио у Србији.“^[22]

Срећом, поучени искуством из НДХ, крајишки Срби су се организовали и спречили да из задеси судбина коју су им испланирали Шпегељ и остатак хрватског државног врха. Међутим, да су наведеним речима исказане намере хрватских власти биле веома озбиљне потврдило се у ситуацијама када би се десило да српско становништво у неким деловима Крајине остане без заштите и да буде препуштено милости и немилости хрватске војске и полиције. Тако су у трећој по реду значајнијој акцији извршеној кршењем мировних споразума од стране хрватских оружаних снага након доласка УНПРОФОР-а, агресији на Медачки џеп из септембра 1993. године, пре свега у селима Дивосело, Читлук и Почитељ, убијени сви затечени становници тих села, њих укупно 88, укључујући и жене и старце, убијене чак и све животиње

[22] Транскрипт са суђења председнику Слободану Милошевићу у Хагу, када је пуштен снимак разговора у коме је Шпегељ изнео наведени план. (в. <http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/Transkripti/Transkripti%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20%2825%29/Transkript%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20-%2025.%20januar%202006..pdf>, приступљено 22. 8. 2022. године).

и срањено село са земљом. У документу УН насловљеном „Извештај о медачкој операцији и процени људских жртава и материјалне штете“ стоји:

„УНПРОФОР је спровео систематско истраживање стања на подручју Медака; а догађаји описани у извештају показују да је напад Хрватске војске на том подручју 9. септембра био у потпуности координисан и планиран. Наишао је на мали или никакав отпор Срба. Хрватске трупе су убиле већину оних који нису могли да побегну, без обзира на године, пол или статус; један број још увек недостаје. Масовно уништавање имовине извршиле су хрватске снаге током свог напредовања, а посебно приликом повлачења. Практично све куће и економске зграде у селима и околним засецима су уништене, многе експлозијом. Бунари су уништени или оштећени. Домаћинства су намерно уништавана, и скоро све преостале домаће животиње убијене. Током периода у којем је особље УНПРОФОР-а било спречено да се уђе у то подручје, у складу са претходним договором са Хрватском војском, уништење је завршено, припадници УНПРОФОР-а су чули експлозије и пуцњаву, а недуго затим посматрали куће у пламену. Тако је Хрватска војска применила свеобухватну политику спржене земље.“^[23]

Француски генерал Жан Кот (*Jean Cot*), који је као командант снага УНПРОФОР-а обишао подручје Медачког цера, касније је изјавио:

„Нисам нашао знакова живота, ни људи ни животиња, у неколико села кроз која смо прошли. Разарање је потпуно, систематско и намерно.“^[24]

Посебно значајан показатељ постојања геноцидне намере у хрватском врху током деведесетих година XX века, а како је геноцидна намера постојала и у НДХ онда се ради о показатељу континуитета геноцидне намере (јер тешко да је могуће да се у истом народу у мање од пола века створе две одвојене, међусобно неповезане геноцидне намере према истој циљној групацији, тј. групацији жртви, а наведено оживљавање усташке иконографије и реторике и слављење усташтва из НДХ у деведесетим годинама показатељи су да се ради о истој геноцидној намери која траје), представља изјава Фрање Туђмана са састанка проширеног састава Главног стожера Оружаних снага Хрватске, одржаног 31. августа 1995. године на Брионима ради припреме операције „Олуја“:

„Ово бисмо морали рјешити. И југ и сјевер. Рјешити на који начин? То је сада тема наше данашње расправе. Да нанесемо такве ударце

[23] Report on the Medak Operation and Assessment of Human Casualties and Material Damages (в. <https://search.archives.un.org/uploads/r/united-nations-archives/5/e/1/5e1ad13153cfe245e6f43c47f33c167137342b55411b1do93c4bdo7e8fa928df/S-1835-0032-0011-00002.PDF>, приступљено 22. 8. 2022. године).

[24] <http://www.srpska-mreza.com/Krajina/Medak-intro.html> (приступљено 22. 8. 2022. године).

да Срби практично нестану, односно да оно што нећемо одмах захватит да мора капитулират у неколико дана.“^[25]

Иако је акција Оружаних снага Хрватске за резултат имала протеривање са територије Крајине око 250.000 Срба,^[26] што је свакако било највеће етничко чишћење у читавој југословенској кризи, индикативна је чињеница да је циљ хрватских власти био да Срби „нестану“ са простора на којем су живели вековима и на који су се населили као на празан простор, не потискујући било који народ са њега и плативши цену тог простора својом крвљу, бранећи га од Отоманске империје.

Водећи светски стручњак за геноцид, Вилијам Шабас, изнео је следеће поређење и квалификацију наведеног Туђмановог иступа на Брионима:

„У вили Криминалистичке полиције нацистичке Немачке у Берлину на адреси Am Glien Wannsee 56–58, 20. јануара 1942. одржан је састанак водећих политичара нацистичке Немачке где је утврђено уништење јеврејског народа на подручју Европе. Састанак је водио Херман Хајдрих, а договорено је протеривање Јевреја са животног подручја

немачког народа и протеривање са појединих подручја животних интереса немачког народа. На Брионима, 31. јула 1995. хрватски председник Фрањо Туђман сазвао је скоро идентичан скуп завереника. На том састанку, Туђман је за циљ операције „Олуја“, одредио да Срби „нестану“ из Крајине. Он је видео геноцид као решење за дуготрајни проблем Срба и то недвосмислено пише у Брионским транскрипцијама.“^[27]

Овај однос према Србима као заједници која је морала бити елиминисана са територије о којој се говори потврдиле су и Туђманове речи из говора одржаног у Книну 26. августа 1995. године, у оквиру манифестације „Влак слободе“ којом је обележена како победа у „Олуји“ тако и отварање железничке линије Загреб–Сплит, када је, између осталог, рекао: „... више нема повратка на оно што је било, да нам усред Хрватске шире рак који је разарао хрватско национално биће, који није допуштао да хрватски народ буде заиста сам свој на својме...“ (Векић, 2016, стр. 20), да би, на прослави годишњице „Олује“, 5. августа 1996. године, констатовао: „Вратили смо Звонимиров хрватски град у крило мајке домовине Хрватске, и то онако чист какав је био у Звонимирово

[25] Снимак састанка, чији је ток садржан у „Брионским транскрипцијама“, доступан је у виду тонског снимка на следећој интернет адреси: <https://www.youtube.com/watch?v=ELcS6CxzEVM> (приступљено 23. 8. 2022. године).

[26] <https://www.unhcr.org/news/latest/2005/8/42f38b084/home-10-years-croatias-operation-storm.html> (приступљено 23. 8. 2022. године).

[27] <https://www.novosti.rs/vesti/oluja-zlocin-bez-kazne/1142330/galbrajtovi-prsti-oluji-zapad-predumisljajem-zmurio-planiranje-proterivanja-srba-hrvatske> (приступљено 23. 8. 2022. године).

доба.“^[28] Реторика која неодољиво подсећа на напред цитирану реторику Мила Будака, Милована Жанића, Младена Лорковића, Виктора Гутића и других функционера НДХ. Јер ради се о истој матрици, о истој идеји и намери. Геноцидној.

5. ТЕОРИЈСКИ КОРЕНИ И ПОДЛОГА УСТАШКОГ РАСИЗМА И ГЕНОЦИДНЕ НАМЕРЕ

Као што је немачки нацистички расизам и антисемитизам тражио своју теоретску подлогу, на основу које је Хитлер своја расистичка гледања изнео у књизи *Моја борба (Mein Kampf)*, из 1925. године, тако је и усташком геноциду над Србима претходила изградња расистичке „теоретске“ подлоге обележене посебном мржњом према Србима (антисемитизам и расистички однос према Ромима усташе су углавном позајмиле од немачких нациста).

Мржња према Србима била је присутна код католичког клера у Хрватској и хрватских феудалаца вековима. О разлозима за ту мржњу и о томе до којег нивоа је она досезала веома речито говори следећи навод Василија Крестића:

„... српско православно становништво није, попут католичког, било обавезно да католичкој цркви и њеном свештенству даје разне

дажбине. Сачувавши статус слободних сељака и по преласку у Хрватску и укључујући се у војногранични систем, огроман број Срба нису постали кметови. Самим тим они нису, као већина хрватског становништва, били обавезни да плаћају бројне феудалне дажбине. Да би их на то приволели, хрватски феудалци служили су се свим расположивим средствима, не презајући ни од физичких обрачуна са жилавим и непокорним 'православним шизматичима'. У историји су познати многобројни примери драстичних притисака на православне српске становнике Хрватске, али је у изворима забележено и то да је управник имања Загребачке бискупије, Амброс Кузмић, у извештају сачињеном 13. новембра 1700. године, написао чак да би било боље 'Влахе' *vsze poklati nego ztaniti* (тј. настањивати). Разумљиво, требало их је поклати због тога што нису били кметови, што нису били католици, што никако нису хтели да прихвате статус феудално зависних подложника са свима теретима на које су ови били обавезни.

Свој предлог Амброс Кузмић образложио је тврђом да 'Власи' *na veksu szuskodu plemenitomu orszagu* [Држави – В. К.] *u czeszarovoi szvetloszti nego haszan* па да *niti czeszarova szvetloszt niti plemeniti orszag snimi nigdar ne bude ztalan niti miran*. Тако већ у освит XVIII века наилазимо на по-

[28] Већ у следећој реченици у овом говору Туђман, говорећи о расту удела Срба у структури становништва Книна, показује симпатију према усташким жртвама из Другог светског рата изједначујући их са хрватским жртвама које су биле на супротној страни у односу на нацисте и усташе: „Још и у Другом свјетском рату последице свих оних зала и жртава које је хрватски народ проживио, свих жртава које смо поднијели на једној и на другој страни, у Книну је још увијек била хрватска већина, али се поступно смањивала...“ (в. Bekić, 2016, str. 22).

датак да су феудални кругови Хрватске, из разлога класног и верског антагонизма, били спремни на геноцид против српског православног становништва, које је населило њихове поседе, али под посебним условима и мимо њихове воље, кршећи њихово право феудалних господара“ (Krestić, 1998, str. 4–5).

Иако је мржња према Србима присутна вековима код Хрвата, оцем хрватског антисрпског расизма сматра се др Анте Старчевић, хрватски политичар и писац из XIX века,^[29] оснивач, заједно са Еугеном Кватерником, Странке права, који се залагао за ослобађање од аустријске и мађарске власти и стварање хрватске државе. Хрватски књижевник Еуген Кумичић^[30] је Старчевића назвао „оцем домовине“^[31] (Džadžić, 1995, str. 310) и та му је титула постала и до данас остала широко прихваћена у хрватском народу (титула коју од деведесетих година XX века дели са Фрањом Туђманом). Анте Павелић је то Старчевићево родитељство над хрватском домовином везао за ону државу којој је он био поглавник („Ја вам кажем, да није било Анте Старчевића, не би било данас хрватске државе“), а Мирослав Крлежа га је описао као „најлуциднију хрватску главу“^[32] (в. *Ante Starčević*, 1942, str.

62). Једну од посебно значајних „похвала“ Старчевић је добио од усташког идеолога и оснивача хрватске Национал-социјалистичке партије Стјепана Бућа, који је о Старчевићу говорио као о претечи расне идеје Адолфа Хитлера,^[33] као и од Младена Лорковића, такође усташког идеолога и министра НДХ, који је о Старчевићу рекао следеће: „А колико је Старчевић био проти словенству толико је био проти социјализму те баш он спада у најраније претече расизма“ (в. Вић, 1936; Džadžić, 1995). Поредећи Старчевића са његовим савременицима, теоретичарима расизма, Французима Жозефом Артуром де Гобиноом (*Joseph Arthur de Gobineau*) и Жоржом Вашеом де Лапужом (*Georges Vacher de Lapouge*) и британско-намачким аутором Хјустоном Стјуартом Чемберленом (*Houston Stewart Chamberlain*), кога су назвали „Хитлеров Јован Крститељ“ због великог утицаја његовог дела на Фирера, Петар Џацић примећује да је Старчевићев расизам, за разлику од Гобиноовог, имао наглашенију прагматичну природу, што га је заправо чинило отровнијим и опаснијим:

„Ако није био у претходници једном Гобиноу, који је упркос свему и пре свега, ипак, био један меланхоличан мислилац, Старчевић би

[29] 1823–1896.

[30] 1850–1904

[31] О Старчевићу као „Оцу Домовине“ говори се и у књизи *Анте Старчевић*, објављеној 1942. године у Загребу, у издању Накладе Главног усташког стана, уз напомену да је први Старчевића тако назвао Еуген Кумчић (в. *Ante Starčević*, 1942, str. 18).

[32] https://www.intermagazin.rs/koreni-genocida-ante-starcevic-i-hrvatska-genocidna-misao/#google_vignette (приступљено 24. 8. 2022. године).

[33] https://www.intermagazin.rs/koreni-genocida-ante-starcevic-i-hrvatska-genocidna-misao/#google_vignette (приступљено 24. 8. 2022. године).

могао бити претеча оног прагматичног расизма који је готово отворено позивао на обрачун са 'нижим' расама као што је то чинио Чемберлен имајући у виду Јевреје и као што је чинио сам Старчевић имајући у виду Србе.“

(Старчевић је иначе своје расистичке ставове изнео нешто после Гобиноа, али пре Де Лапужа и Чемберлена.) (Džadžić, 1995).

Поред тога што се у својим радовима бавио Хрватима као „вишом“ и „господујућом“ расом, која потиче из Ирана (дакле аријевска раса), Старчевић се бавио и нижим расама, у које је убрајао Словене, Јевреје и Роме, али је посебну пажњу и простор посвећивао Србима, оцрњујући их у већем броју својих радова, али посебну им пажњу посветивши у радовима *Би ли к Славству или ка Хрватству* из 1867. године, *Име Серб* из 1868. године, *Неколике напомене* из 1870. године, *Пасмина Славосербска по Херватској* из 1876. године и *Писма Мађаролаца* из 1879. године (в. Starčević, 1867; Starčević, 1968; Starčević, 1870; Starčević, 1876; Starčević, 1879).

Да би се развила остварива геноцидна намера, тј. остварива „намера потпуног или делимичног уништења једне националне, етничке, расне или верске групе као такве“, по правилу је неопходно да се изврши психолошки утицај на припаднике групе која ће злочин извршити, а обухват злочина геноцида, који по природи ствари мора бити велики, захтева и широку распрострањеност злочиначке намере, да би се обезбедио и довољан број извршилаца и довољна мера подршке злочину. Потребно је дакле створити снажан мотив, снажан порив да се злочин тог степена ширине и монструозности

изврши. Старчевићево дело садржи битне елементе сензибилизовања и мотивисања довољног броја Хрвата за злочин геноцида, који ће се десити првом приликом када се створе објективне околности за то, нешто више од пола века након објављивања Старчевићевих текстова и његове политичке активности у којој је промовисао своје ставове.

Нужан елемент неопходан да би се створила могућност да припадници једне групе буду спремни да масовно убијају припаднике друге групе (то што *actus reus* извршеног злочина не мора да подразумева, теоријски посматрано, масовност реалних жртава, мада је у пракси таква масовност по правилу нужна да би се извукао закључак о геноцидној намери, није ни од каквог утицаја на чињеницу да геноцидном намером мора да буде обухваћена или целина групе која је жртва или значајан број њених припадника који би се могао сматрати „делом“ групе у смислу Конвенције) јесте стварање тако дубоког расистичког односа који подразумева дехуманизацију, рашчовечење припадника групе која је жртва злочина. Код цивилизованих народа убиство човека је уграђено у етички кодекс и у психу сваког појединца као нешто крајње негативно и недопустиво, а масовно убиство људи, укључујући децу, жене и старе особе (што се све код геноцида дешава) посебно је доживљавано као недопустиво. Зато је наведена дехуманизација неопходна – убијати створења која по својим својствима нису на људском нивоу, која су на нивоу животиња или чак и испод тог нивоа, не представља такво злодело које савест извршиоца не може да допусти. Радови Анте Старчевића обилују елементима дехуманизације Срба, које, као етничку

скупину назива Славосербима („Име „Славосерб“ етничко је за ту пасмину, оно се никаквим другим именом не да достојно заменити“),^[34] пре свега оних са подручја која сматра хрватским земљама. Поред констатације да су „Хервати господујући народ, и да име Србија или, што је исто Сервија, од сужањах долази“,^[35] што је минимум ниподаштавања Срба у поређењу са оним што следи, Србима на више места приписује животињска својства. Тако, поводом српске негативне реакције на неки правашки предлог у Сабору, Старчевић пише:

„Том пригодом могаше се уман човек осведочити, да су у Славосербах чудне две нараве сдружене.

Нетко рече да је г. Стојановић казао, као да је народна политика погибелна народу, или нешто тога садржаја. На то зарокћаше Славосерби како и она животиња на којој сланина расте. А након неколика удараца, из оних истих Славосербах гледај праве псе, који сви беже док је један ударен. Неколикими речми умучкасмо Славосербе.

И ови штенци аустријански, изгубив још и тај бој, одоше из сабора“ (Starčević, 1876, str. 25).

Третирање Срба као свиња (којима не треба замерити што су такве какве су, али им „треба на пут стати“, а познато је како се то чини кад

су свиње у питању) присутно је и у следећим Старчевићевим речима (којима одговара на приредбу једног саговорника да Славосербима не треба замерити зато што им је природа таква каква је):

„... да чујем да су кога свиње разтергале, ја се неби чудио, и неби им замераво. Али одтуда неследи, да нетреба свињам на пут стати, за-да немогу људе драпати“ (Starčević, 1879, str. 11).

И опет свиње, али и криминалци:

„Да се потпуно разумимо. Знаш да је разлике н. пр. међу енглеском и међу турско-пољском свињом, итд. Тако је и код Славосербах. Ово је смеће сужањах Европе, Азије и Африке. Ну сви су Славосерби за сужањство, за свако зло, за сваку херђу, по нарави онако, како нпр. свиње за блато. Да се сброје све опачине ових злочинаца Лепоглаве, оне не би дале три постотка опачинах што их у потаји снује, и у згоди чини најбољи, најпоштенији Славосерб. Ако то нећете држати за недвојбену истину, ви ће будете вазда налазити превареними“ (Isto, str. 10–11).

Зоолошке компарације Славосерба су обогаћене и другим врстама, тек да би се доказало да од Славосерба човек не може бити:

[34] Треба овде приметити да реч „пасмина“ коју Старчевић користи нема никакав погрдан смисао и карактер. Он ту реч користи просто у значењу раса и користи је и за Хрвате и за друге народе (в. Старчевић, 1879, стр. 5).

[35] Ово је само једно од више места где Старчевић (овде се позивајући на једног аутора из XVII века) говори о Хрватима као господи, а о Србима као о слугама или сужњима (в. Старчевић, 1868, стр. 29).

„Нема истине о којој би ја тврђе био осведочен него-ли сам о тому што вам казах о Славосербих, ја нисам тако сигуран да из тог вижлета небуде коња, како сам сигуран да из Славосерба небуде ни најхерђавијега човека“ (*Isto*, str. 10–11)

или:

„Осведочен сам да Славосерби без разлога нерокћу и неблеје“ (*Isto*, str. 7–8)

или:

„Ја остадох код моје: ... да је исто, учити Славосерба или вола...“ (*Isto*, str. 19)

Међутим, Старчевић иде и даље у рашчовечењу Срба, па их сматра нижом врстом и од животиња:

„Они су сужањска пасмина, скот гнуснији од икојега другога. Узмимо у човеку три ступња савершенства: ступањ животиње, ступањ разбора и ступањ ума, душевности. Славо-

серби нису подпуно достигнути ни најнижи ступањ, а из њега немогу се дигнути. Они неимају свест; они незнаду као људи читат; њих се никакав наук неприма; они немогу бити бољи ни горји него-ли су; они су, изузев окретност и препреденост које даје вежбање, сви у свему посве једнаки; они о себи, били сити, били гладни, немогу мучат ни лајат, мироват ни скакат, него се у свему владају како им њихови пастири одређују“ (*Isto*, str. 10–11).

Ипак, чак ни Старчевић није могао да се не суочи са чињеницом да српски народ има славну историју и велике историјске личности, што је у колизији са његовим напред наведеним односом према Србима као пасмини на нижем нивоу од животињског. Решење за овај проблем Старчевић налази у тврдњи да су бројне значајне историјске личности из српског националног корпуса заправо Хрвати, што је у складу са његовом тврдњом да „(о)д Триглава до Солуна живи само један народ – народ Херватски“.^[36] Тако међу Хрвате он сврстава цара Душана и остале припаднике лозе Немањића,^[37] Милоша Обилића,^[38] Светог Саву,^[39] Арсенија Чарноје-

[36] <http://www.nspm.rs/istina-i-pomirenje-na-ex-yu-prostorima/ponosni-djaci-ante-starcevica.html?alphabet=1> (приступљено 24. 8. 2022. године).

[37] „У Стефану-Душану угаси се последњи трак прејасне херватске династије Неманићах, који кроз векове, и као краљи, владаху източно-северних покрајинах Херватске“ (в. Starčević, 1876, стр. 29).

[38] „Милош Кобилић показа се Херватом...“ (в. Starčević, 1876, стр. 30).

[39] „Кажу, и лахко да истину, т. ј. да је св. Сава Неманић източну цркву херватску одцепио од патриарке цариградскога“ (в. Starčević, 1876, стр. 99).

вића^[40] итд., док је деспот Лазар Бранковић по њему „похерватјеник“.^[41] По Старчевићу, који је и сам био српског порекла, јер су му оба родитеља били покатоличени Срби, у источним деловима хрватског националног простора „хрватска пасмина“ била је превладана „нечистом пасмином“, „нечистом крвљу“:

„Биаше-ли Турчин XIV. и XV. века сбиља онако јак како се у повестницах и чином показао? Би-ли он био узнатрествовао како јест, да не-буде хрватска пасмина нечистом пасмином у Арбанској, у Рашии и у Србији превладана, у Босни разтрована? Нека се суди: и са самом Херцеговином имадиаше Турчин премного посла, а по прилици за данашњу Далмацију од Котора до Задра, војевао је он од 1499. до 1570. Ту биаше турска моћ много већја него одприе, пак итако, ту се отимало на стопе, ту бо браниаше људска пасмина“ (Starčević, 1876, str. 34–35).

Уз рашчовечење, неопходан елемент психолошке припреме за геноцид јесте стварање параноје, тј. свести о опасности коју за нацију из које су извршиоци представља нација жртва. На тај начин се, изградњом уверења да је неопходно отклонити опасност по властиту нацију, мотивишу, односно подстичу на акцију будући извршиоци злочина. Код Старчевића је прису-

тан и тај елемент, јер по њему су Славосерби „суставни, заклетни издајнице“, „који су се закле-ли народ хрватски сбрисати с лица земље, тер о тому и раде“, те је хрватски народ у великој опасности од Славосерба:

„Ја остадох код моје: да је хрватска пасмина у превеликој погибели; да ће се она тешко опоравити; да славеносербску пасмину, оруђе сужањства и херђе, сви туђинци неговаху, негују и буду неговати; и то јер ниједан туђинац неби могао овај народ сатерт како га Славосерби сатерше; да је исто, учити Славосерба или вола; да ће Славосерб, како хоћете, све признат, све допустит, и свакако говорити, ну итако по своју радит; да Славосерб, када год изустити речи н а р о д или д о м о в и н у, или с л о б о д у, или буди коју добру реч, или је већ народу нашкодио, или или управо гледа нашкодити...“ (в. Starčević, 1870, str. 25, 27, 28; Starčević, 1879, str. 19–20).

Према Старчевићу, наведена својства Срба, из којих проистиче опасност да хрватски народ буде збрисан са лица земље, непромењива су и непоправљива:

„Да би Славосерби имали искру ума и поштења, они неби били Славосерби, а да би имали искру отачбеничтва, они неби били

[40] „Арсениј Церновић биаше из виђене обитељи хрватске“ (в. Starčević, 1876, str. 68). „Арсениј Церновић, источне цркве герчког обреда надбишкуп, и Рацах патриарка“ (в. Starčević, 1876, str. 69).

[41] „По његовој смрти [цара Душана, Б. М. Р.] завлада у оних земљах неред, тер након прелута комешања, постаде владарем у већини земљах, Лазар Бранковић, похерватјеник, ну по свој прилици нечисте керви. С њиме туђи живаљ надјача у оних крајих“ (в. Starčević, 1876, str. 29).

издајице народа херватскога“ (Starčević, 1870, str. 32).

У ситуацији када су изграђена два наведена елемента психолошке подлоге за приступање геноцидној акцији, дехуманизација жртве и параноја, и када нема начина да се ситуација измени блажим, мекшим средствима, онда припадницима наводно угрожене нације не преостаје ништа друго сем да насилним путем елиминишу извор наводне опасности. Старчевић упућује на такво средство, стављајући у задатак новом покољењу Хрвата да га примени:

„Народ је херватски познао нечисту керв која му је ону срамоту и несрећу задала; народ херватски сматра ту керв за туђу, славосербску; народ херватски неће терпити, да та сужањска пасмина оскверњује свету земљу Хрватах; народ херватски даде ново поколење које ће обновит и учверстит његову срећу...“ (Isto, str. 58).

Или нешто шире, са свим траженим елементима психолошке припреме:

„Славосерби су сметје народа, верста људих који се продавају свакому тко и по што их хоће, и свакому купцу давају Херватску у наметак; верста људих, које ће сватко, ако се не да више, купити и за зделу крumpирах; људих које имати сватко би се стидио осим Аустрије и других херђавих владах; људих којих најверстниии можда би добили од праве владе да чисте луде; људих који су по својој сужањској нарави проти свему што је добро, славно, величанствено; који су се као заклели народ херватски

сбрисати са лица земље, тер о тому и раде. То су Славосерби, то снага Аустрије у Херватској. Док небуде из народа изстребљена, нека Аустрији буде та помоћ, нитко јој ју ненавиди“ (Isto, str. 28).

Дакле, по Старчевићевом упутству новом хрватском покољењу, да не би скрнавила свету земљу Хрвата, пасмина Славеносербска треба да буде истребљена.

Идеолог таквог утицаја какав је био Старчевић, чије су извитоперене идеје обликовале политичку акцију стварања свих досадашњих независних хрватских држава имао је, наравно, и низ следбеника на пољу квазинауке. Најистакнутији међу њима је Иво Пилар, аутор књиге *Јужно-славенско њишање и свјетски рат*, објављене најпре 1918. године на немачком језику под немачким псеудонимом, да би превод био објављен 1943/1944, а затим и 1990. године (Südland, 1918). У Загребу је 1991/1992. године основан Институт друштвених знаности „Иво Пилар“. Такође је значајан идеолог хрватског расизма и фрањевачки свештеник и историчар Доминик Мандић (1889–1973), аутор већех броја књига попут: *Хрвајти и Срби, два сџара различииа народа*, *Бојумилска црква босанских крсџјана*, *Црвена Хрвајтска*, *Државна и вјерска њријадностџ средовјечне БиХ*, *Еџничка њовијесџ Босне и Херџеџовине* итд. Ту је затим и низ активних усташа и усташких сарадника који су допринели, поред практичне примене, и теоријској разради и „обогаћењу“ расистичке антисрпске мисли чији је утемељитељ (мада не и најранији заступник) Старчевић, као што су већ поменути Младен Лорковић (1909–1945), који је, пошто је

учествовао у оснивању НДХ, 1941. године постао министар унутрашњих послова те злочиначке творевине, затим Крунослав Драгановић, католички свештеник који ће бити један од кључних организатора „пацовских канала“ којима ће део усташких вођа на крају рата успети да пребегне у иностранство, пре свега у Јужну Америку (у тој активности је учествовао и Доминик Мандић), Филип Лукас (1871–1958), професор географије и председник Матице хрватске непрекидно од 1928. до 1945. године, већ поменути Миле Будак итд. (Džadžić, 1995).

98 |

Да је Анте Старчевић праидеолог усташа из Другог светског рата потврђивале су и саме усташе. Тако у књизи *Анте Старчевић*, коју је 1942. године у Загребу објавила Наклада Главног усташког стана, стоји следеће:

„И сада са захвалношћу се сјећамо Оца Домовине, који је први бунтовничком снагом распао праву хрватску народну свијест.

Старчевићев програм остварује данас Поглавник. Он, један од највјернијих следбеника Старчевићеве науке рекао је присташама бивше хрватске Странке права у листопаду 1941. међу осталим ове значајне ријечи: 'Ја вам кажем, да није било Анте Старчевића, не би било данас хрватске државе. ...' (Ante Starčević, 1942, str. 62).

Иако у наведеној књизи постоји покушај да се Старчевић, „Отац Домовине“, прикаже истовремено као хрватски националиста (у позитивном смислу) и као велики хуманиста, оно што је он говорио о Србима и једноставно што је Павелић радио Србима у тесној је корелацији једно са другим.

О утицају мисли Анте Старчевића и у данашњој Хрватској у самој хрватској литератури кажу следеће:

„Премда су политички назови Анте Старчевића и његово дјело десетљећима били потискивани, па и проскрибирани, зачуђујуће је колико је садржај његова научавања о хрватској државности ушао готово у подсвијест хрватских људи“ (Barišić, 1997, str. 129).

Да, управо у подсвест. Када се има у виду садржај Старчевићевог „научавања“ о Србима (пре свега, али не само о њима), у контексту теме којом се бавимо, то је веома опасно.

6. ЗАКЉУЧАК

Да је у Независној Држави Хрватској током Другог светског рата извршен геноцид над Србима, Ромима и Јеврејима деценијама се сматрало практично неспорним, а политички разлози су налагали да се о тој теми говори у ограниченој мери. Да је хрватска расистичка мисао, која је реализацију нашла у том геноциду из Другог светског рата, имала свој корен у делу Анте Старчевића, а затим и Ива Пилара, то су потврђивале и саме усташе током трајања НДХ. Ни бројни хрватски политичари из деведесетих година ХХ века нису прикривали своју фасцинираност усташама и Павелићевом Независном Државом Хрватском, потврђујући свој следбенички однос према НДХ, како иконографијом тако и односом према Србима, који је подразумевао тежњу да они нестану као такви са простора те државе. И данас се у Хрватској слави и НДХ и злодела која су над Србима извршена како током Другог

светског рата тако и деведесетих година XX века. Осећај било какве кривице и одговорности практично је потпуно одсутан. Историјски ревизионизам, који се најпре појавио у виду умањивања броја жртава, да би касније прерастао у негирање злочина, сада добија све скандалозније размере. Тако је хрватски „историчар“, дугогодишњи равнатељ Хрватског повијесног музеја у Сплиту Стјепан Лозо објавио 2017. године књигу *Идеологија и пројекат великосрпскога геноцида над Хрватима – пројекат 'Хомојена Србија' 1941*, у којој тврди да су у Другом светском рату Срби најпре, почев још од јуна 1941. године, спровели превентивну пропагандну акцију оптуживања Хрвата за геноцид, да би затим извршили геноцид према Хрватима. Да Стјепан Лозо није усамљени појединац извитоперених погледа на свет, потврђује чињеница да је промоција трећег издања наведене књиге била одржана у Хрватском државном архиву у Загребу и да је на тој промоцији говорио и подржавао Лозове тврдње и директор Архива Динко Чутура.

Историјски ревизионизам који је присутан у

Хрватској само је део ширег историјског ревизионизма пре свега у погледу улога које су кључни актери играли у Другом светском рату, са посебном тенденцијом да се негира кључна улога Совјетског Савеза у победи над фашизмом, па чак и да се тој држави припише део кривице за избијање рата.

При таквом стању ствари постоји повећана одговорност наше историјске, правне, социолошке науке и других наука да истрајним изношењем истине о дешавањима из даље и новије историје, посебно оним где је наш народ био жртва злочина какав је геноцид, допринесемо томе да покушаји кривотворења историјских чињеница не уроде плодом. Посвећеност истакнутих стручњака попут Виктора Новака, Смиље Аврамов, Василија Крестића и других теми усташког геноцида и резултати њиховог рада треба да нам буду путоказ у ком правцу треба да усмеримо нашу истраживачку активност.

Ово не само због истине као истине, већ због чињенице да геноцидна идеја и намера чији је наш народ био жртва и даље живи.

References / Литература

- Avramov, S. (2008). *Genocide in Yugoslavia: 1941-1945/1991...*, book 2. Beograd: Akademija za diplomatiju i bezbednost. [In Serbian]
- Barišić, P. (1997). Ante Starčević's Philosophy of Freedom. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, XXIII (1-2 (45-46)), 129-146. Available at: <https://hrcak.srce.hr/81824>. [In Croatian]
- Bekić, J. (2016). Between Demos and Ethnos - the Concept of the Croatian Nation in the Speeches of President Franjo Tuđman. *Časopis za suvremenu povijest* XLVIII (1), 7-32. Available at: <https://hrcak.srce.hr/160570>. [In Croatian]
- Buč, S. (1936). *Fundamental Thoughts of Science; the lecture given by Ante Starčević, PhD, to the Croatian university youth on February 15, 1936*. Zagreb: Danica. [In Croatian]
- Bulatović, Lj. & Spasić, B. (1993). *Death is Their Craft (documents of Ustasha terrorism)*. Beograd: Politika. [In Serbian]

- Cipek, T. (2008). The Past Policy of the Croatian Democratic Union. "From 'Here Comes the Dawn' to 'Christ is Born'". In: Podunavac, M. (ed) *Political and constitutional integration of deeply divided societies (17-27)*. Beograd: Fondacija Heinrich Böll. [In Serbian]
- Davinić, M. (2018). Legal structure and operation of the military and police forces of the Independent State of Croatia. In: B. Begović, Z. Mirković (eds.) *Legal order of the independent state of Croatia (101-143)*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu. [In Serbian]
- Džadžić, P. (1995). Racism in Croatia in the 19th and 20th century. In: M. Bulajić (ed.) *Genocide against Serbs in World War II (310-324)*. Beograd. Muzej žrtava genocida, Srpska književna zadruga. [In Serbian]
- Gaćinović, R. (2018). Violent Christianization of Serbs in the Independent State of Croatia. *Vojno delo*, LXX (3), 491-503. doi: 10.5937/vojdela1803491]. [In Serbian]
- Ganović, D. (1979). *Terrorists from the sixth column*. Beograd: Borba. [In Serbian]
- Glaise von Horstenau, E. (2013). *Between Hitler and Pavelić*. Novi Sad: Pravoslavna reč. [In Serbian]
- Guskova, J. (2003). History of the Yugoslav crisis 1990-2000. Beograd: IGAM [In Serbian]
- Janjić, J. (2022). Rehabilitation of NDH by reducing the number of victims in Jasenovac. *Srpska politička misao*, LXXV (1), 189-216. doi.org/10.22182/spm.7512022.9 [In Serbian]
- Kazimirović, V. (1987). *ISC in the light of German documents and the diary of Glez von Horstenau 1941-1944*. Beograd: Nova knjiga - Narodna knjiga. [In Serbian]
- Krestić, V. Đ. (1998). *Through Genocide to A Greater Croatia*. Novi Sad: Matica srpska; Beograd: Arhiv Srbije. [In Serbian]
- Nambiar, S. (1999). *The Fatal Flaws underlying NATO's Intervention in Yugoslavia*. New Delhi: United Services Institution of India. Available at: <https://www.srpska-mreza.com/Kosovo/hoax/articles/Nambiar1.html>
- Neubacher, H. (2004). *Special task Balkans*. Beograd: Službeni list SCG. [In Serbian]
- Novak, V. (2011). *Magnum Crimen, Half a Century of Clericalism in Croatia*. Jagodina: Gambit. [In English]
- Official Records of 1st Part of the 3rd session the General Assembly, 6th Committee, Legal questions, summary record of meetings, 21 Sept.-10 Dec. 61st-140th meetings (1948)*. Available at: <https://digitallibrary.un.org/record/604635?ln=en> [In English, French]
- Schabas, A. W. (2008). What is genocide? What are the gaps in the convention? How to prevent genocide? *Politorbis*, XLVII (2), 33-46 Available at: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/mehrsprachig/documents/publications/Politorbis/politorbis-47_EN.pdf.
- S.n. (1942). *Ante Starčević*. Zagreb: Naklada Glavnog ustaškog stana. [In Croatian]
- Starčević, A. (1867). *Would it be towards Slavism or towards Croatia?* Zagreb: Tiskom Dragutina Bokana. [In Croatian]
- Starčević, A. (1868). *The name of Serb*. Zagreb: Slovi Karla Albrechta. [In Croatian]
- Starčević, A. (1870). *A Few Memories*. Zagreb: Tisak Narodne tiskarne. [In Croatian]
- Starčević, A. (1876). *Slavoserbian Breed in Croatia*. Zagreb: Tisak Lav. Hartmána i družbe. [In Croatian]
- Starčević, A. (1879). *Letters to Magjarolacah*. Sušak: Primorska tiskara. [In Croatian]
- Südland, V. L. (1918): *Die Südslawische Frage und der Weltkrieg. Übersichtliche Darstellung des Gesamt-Problems*. Wien:

Manz Verlag.

Šuvaković, U. & Rakić, B. (2017). Genocide and ethnic cleansing or about disposition relation between one international-criminal act and one sociological-political science concept. *Strani pravni život*, LXI (2), 59–75 Available at: <https://www.stranipravnizivot.rs/index.php/SPZ/article/view/505> [In Serbian]

Yearbook of the International Law Commission 1996 (1998). New York, Geneva: United Nations. Available at: https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1996_v2_p2.pdf.

Internet sources / Интернет извори

<https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/bcs/krs-aj040419b.pdf>

<https://digitallibrary.un.org/record/209873>

<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-12-EN.pdf>

<https://www.muzejgenocida.rs/2020/10/29/nemacki-oficiri-o-broju-zrtava-u-jasenovcu/>

https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205930.pdf

<https://www.slobodnaevropa.org/a/1107525.html>

<https://www.glasistre.hr/hrvatska/nobilo-za-glas-istre-mogao-sam-zatvoriti-tudmana-1990-i-staviti-hdz-van-zakona-specijalci-su-vec-bili-spremni-u-ilici-797695>

<http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-03.htm>

<https://www.youtube.com/watch?v=x8JFNhyl09Y>

<https://www.youtube.com/watch?v=ey9rpzpgpa8>

<https://net.hr/danas/zagreb-trg-hrvatskih-velikana-ponovno-postaje-trgom-zrtava-fasizma-0e405c50-b1cf-11eb-a69c-0242ac140042>

<http://www.srpska-mreza.com/Krajina/Medak-intro.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=ELcS6CxzEVM>

<https://www.unhcr.org/news/latest/2005/8/42f38b084/home-10-years-croatias-operation-storm.html>

<https://www.novosti.rs/vesti/olujna-zlocin-bez-kazne/1142330/galbrajtovi-prsti-olujni-zapad-predumislijajem-zmurio-planiranje-proterivanja-srba-hrvatske>

https://www.intermagazin.rs/koreni-genocida-ante-starcevic-i-hrvatska-genocidna-misao/#google_vignette

<http://www.nspm.rs/istina-i-pomirenje-na-ex-yu-prostorima/ponosni-djaci-ante-starcevica.html?alphabet=l>

<http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/Transkripti/Transkripti%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20%2825%29/Transkript%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20-%2025.%20januar%202006..pdf>

<https://search.archives.un.org/uploads/r/united-nations-archives/5/e/1/5e1ad13153cfe245e6f43c47f33c167137342b55411b1d093c4bd07e8fa928df/S-1835-0032-0011-00002.PDF>

Branko M. Rakić
University of Belgrade
Faculty of Law
Belgrade (Serbia)

The Ustasha Genocide Over the Serbs – the Continuing *Dolus Specialis*

Summary

102 |

The key characteristic of the criminal aspect of the genocide, which distinguishes it from other violations of international humanitarian law and raises it to the level of the “crime above all crimes”, is the existence of the so-called genocidal intention of “complete or partial destruction of a specific national, ethnic, racial or religious group”. The gravity and monstrosity of the content of such intention, as a rule, require that it is deeply rooted in the conscience of the members of the group perpetrating this crime, while such inveteracy also implies the permanence of the intention, or genocidal idea. During World War II, the Serbian people, together with Jews and Romas, in the Independent State of Croatia were the victims of the genocide, the crime that abhorred even the Nazis. The idea and intention of the extermination of the Serbian people from the territory considered as Croatia’s national territory by the Croatian nationalists, although existing for centuries in the past, got its “theoretical formation” in the 19th century, primarily in the works of Ante Starčević, who was called the “Father of the Fatherland” while he was still alive. The Ustasha openly showed their enthusiasm and inspiration by Starčević’s works during World War II, claiming that there would not have been the Independent State of Croatia if it had not been for Starčević. The Ustasha ideology persisted after World War II, primarily through the activities of the Ustasha emigrants, but Croatian nationalism, open to accept the Ustasha ideological legacy, also persisted in the territory of Croatia itself. At the end of the 1980s and the beginning of the 1990s, the revival of the idea about the secession of Croatia and its realization also led to the revival of the idea of the Serbs as a “destructive factor” in Croatia and the necessity of their elimination from that territory. Tuđman’s Croatia resumed the Ustasha ideology in all its elements, including its attitude towards the Serbs and the genocidal intention, which had been largely realized during World War II. Drawing on the experience from the ISC, the Serbs became organized and prevented the repetition of the fate of their ancestors and relatives killed during World War II, but did not succeed in avoiding the “ethnic cleansing” from the territory of Croatia. The manner in which today’s Croatia interprets events both from World War II and from the 1990s shows that the Ustasha ideology is still deeply rooted in the significant element of the Croatian society, including practically the entire top government of Croatia. An essentially important element of the Ustasha ideology is its genocidal intention towards the Serbs still living in Croatia.

Keywords: crime, genocide, intention, destruction, group, Croatia, Ustasha, continuity

Branko M. Rakić^[1]

University of Belgrade
Faculty of Law
Belgrade (Serbia)

UDK 341.485(=163.41)(497.13+497.15)"1941/1945"

316.75:323.14(=163.42)(497.5)"18/19"

Monograph study

Received: 25.08.2022

Accepted: 26.08.2022.

doi: 10.5937/napredak3-39804

The Ustasha Genocide Over the Serbs – the Continuing *dolus specialis*^[2]

With all different ideological characteristics that accompanied the genocide over the Serbian people in 1941 and 1991, there is a red thread connecting them.

– Smilja Avramov^[3]

Summary: The key characteristic of the criminal aspect of the genocide, which distinguishes it from other violations of international humanitarian law and raises it to the level of the “crime above all crimes”, is the existence of the so-called genocidal intent of “complete or partial destruction of a specific national, ethnic, racial or religious group”. The gravity and monstrosity of the content of such intent, as a rule, require that it is deeply rooted in the conscience of the members of the group perpetrating this crime, while such inveteracy also implies the permanence of the intent, or genocidal idea. During World War II, the Serbian people, together with Jews and Roma, in the Independent State of Croatia were the victims of the genocide, the crime that abhorred even the Nazis. The idea and intent of the extermination of the Serbian people from the territory considered as Croatia’s national territory by the Croatian nationalists, although existing for centuries in the past, got its “theoretical formation” in the 19th century, primarily in the works of Ante Starčević, who was called the “Father of the Fatherland” while he was still alive. The Ustasha openly showed their enthusiasm and inspiration by Starčević’s works during World War II, claiming that there would not have been the Independent State of Croatia if it had not been for Starčević. The Ustasha ideology persisted after World War II, primarily through the activities of the Ustasha emigrants, but Croatian nationalism, open to accept the Ustasha ideological legacy, also persisted in the territory of Croatia itself. At the end of the 1980s and the beginning of the 1990s, the revival of the idea about the secession of Croatia and its realization also led to the revival of the idea of the Serbs as a “destructive factor” in Croatia and the necessity of their elimination from that territory. Tuđman’s Croatia resumed the Ustasha ideology in all its elements, including its attitude towards the Serbs and the genocidal intent, which had been largely realized during World War II. Drawing on the experience from the ISC, the Serbs became organized and prevented the repetition of the fate of their ancestors and relatives killed during World War II, but did not succeed in avoiding the “ethnic cleansing” from the territory of Croatia. The manner in which today’s Croatia interprets events both from World War II and

---

[1] branko@ius.bg.ac.rs

[2] This paper was written within the 2022 Strategic project of the Faculty of Law, the University in Belgrade.

[3] See Avramov, 2008, p. 7

from the 1990s shows that the Ustasha ideology is still deeply rooted in the significant element of the Croatian society, including practically the entire top government of Croatia. An essentially important element of the Ustasha ideology is its genocidal intent towards the Serbs still living in Croatia.

Keywords: crime, genocide, intent, destruction, group, Croatia, Ustasha, continuity

1. ABOUT THE NEED TO REMIND OF THE USTASHA GENOCIDE

Pursuant to Article 1 of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, the signatory states are obliged to prevent and punish the crime of genocide. Just as with all other criminal offences, when it comes to genocide, preventing future crimes is equally impossible without clear, unambiguous, continued and systematic pointing to the same crime cases in the past. This is even more important if there is a tendency of denying some of the crimes of that kind in the past.

Clear, unambiguous, continued and systematic reminder of the genocide crimes against Serbs, as well as Jews and Roma, in the Independent State of Croatia, is not only a legal obligation, but also a moral debt to the victims, their families and next of kin, towards the nations whose victims they were and a debt towards history. This obligation even surpasses the above-mentioned legal obligation. It refers both to the signatory states and to the members of both the victim nation and the nation whose members perpetrated the crime.

Speaking of the events in the course of the war in Bosnia and Herzegovina, during his mandate as the UNPROFOR Commander, while pointing out that both at that time and later during the war, there was no genocide attributed to the Serbs

(“With 28,000 soldiers under my control and with the permanent contact with the UNCHR and the officials of the International Red Cross, we did not witness any genocide, but murders and massacres everywhere as typical of such conflict conditions. I believe that none of my successors and their troops did not see anything to an extent claimed by the media”), General Satish Nambiar (in his text of 6 April 1999, in which he objects to the NATO aggression against the Federal Republic of Yugoslavia), also said: “Labelling Serbs as evil, and all others as good, would be not only counterproductive, but also unfair. In my experience, all sides were guilty, but only the Serbs admitted not being angels, while others insisted on it” (Nambiar, 1999). Such discordance does not exist only regarding the wars of the 1990s, but also World War II and the history of our region on the whole. The Serbs should point to their own crimes and condemn them. However, if other nations refuse to speak about their own crimes in general, particularly those the victims of which were the Serbs, the Serbs must not keep quite or insufficiently loud, and they must persist in pointing to the crimes perpetrated over the by others. This is even more important because in the course of history of Serbian suffering in crimes perpetrated against them just because they were Serbian, was drastically larger than the suffering of the members of other nations at the hands of the Serbs.

The truth is not truth unless complete, while partial truth may often be more dangerous than total untruth. That is why unilateral presentation of things, as indicated by General Nambiar, is something that must be overcome. It would be good to overcome such state of affairs by positive acting of all the nations in the region. However, if others do not want it, along with the foreign support, the Serbs and the Republic of Serbia must put in maximum effort to point to total untruth and make it available to everyone. It is only in this manner that the repetition can be avoided of negative events and processes in history, the repetition we have experienced many times to date.

Since the end of the 20th century to date, there have been serious, intensive and rather dangerous campaigns of historical revisionism, both at the level of the media, quasi-science and abuse of education, and, wherever possible, even though diverting historical trends in practice in the direction opposite to that from the first half of the 20th century. Historical revisionism is particularly directed towards the nations that suffered the heaviest burden of World War II, such as Russians and Serbs (who also suffered the greatest casualties in World War I as well). Objecting to revisionism that takes place at verbal and spiritual levels is a prerequisite for more successful revision of the results of historical trends in the past, particularly the struggle against the Central Powers in World War I and the Axis Powers in World War II. The Serbian people fell victim to the acts of aggression at the end of the 20th century in the revisionist process itself, starting from the assessment of the bearers of that process that such a small nation that played a great role in two world wars is the weakest link in the

victorious coalitions from those wars, which should actually start the revision.

Calculating and refraining from presenting the truth about the suffering of one's own nation throughout history for the sake of good relations with the neighbours, not disturbing or irritating the nations from which the crime perpetrators came etc., is not only morally impermissible, but also counterproductive. Namely, insufficient emphasis on the Ustasha genocide over Serbs, Roma and Jews, and subsequent revival of the temporarily concealed Ustashism slightly less than a century later, is the most illustrative example that refraining from open and clear presentation of the truth causes an opposite effect to the expected one.

There is no "inconvenient time" for pointing to the crimes perpetrated against the Serbian people, particularly the Ustasha genocide over Serbs, Roma and Jews during World War II. Such pointing is always, sadly, timely and convenient, even more convenient yesterday than today, while today it is more convenient than tomorrow. Continued existence of the Ustasha genocidal intent realized in World War II and prevented (however, excluding the terrible crimes against the Serbs) thanks to the defence action of the Serbs from Krajina in the early 1990s, is the best indicator of such necessity. This paper will speak of the above-mentioned continuity.

2. *DOLUS SPECIALIS* AS A DISTINCTIVE ELEMENT OF THE NOTION OF GENOCIDE

Although throughout history of humanity there has been a large number of attempts, unfortunately successful at times, of physical extermination of

racial, national, ethnic or religious groups, genocide as a criminal act has been spoken about only since the time of World War II or, more specifically, from the moment in 1943, when the lawyer of Polish-Jewish origin, Raphael Lemkin, coined the term from Greek *genos* – family, tribe, race, and Latin *occidere* – to kill, and used it as the title of Chapter IX in his book *Axis Rule in Occupied Europe*, published in November 1944. Although in the preparations of the Nuremberg trial and in the proceedings themselves, Lemkin's term was used in some documents and situations, the Charter of the International Military Court and the judgment of 30 September and 1 October 1946 does not use the word genocide, while the acts it corresponded to the notion of genocide, particularly the ones perpetrated in wartime conditions and the only ones to be subject to criminal prosecution, were classified under the notion of crime against humanity. The General Assembly of the United Nations, at its first session, adopted Resolution 96 of 11 December 1946, entitled “The Crime of Genocide”, which confirms that genocide is a crime according to international law. The criminal act of genocide was legally formed only with the adoption of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide on 9 December 1948, at the third session of the General Assembly of the United Nations, held in Paris, which came into force after the deposition of the required twenty ratified instruments, on 12 January 1951. Within international law, the definition of the notion of genocide from this Convention remained isolated for decades, while national legal systems in the majority of the countries incriminated this act by, among other things, also by respecting the obligation imposed

to the signatory states by the Convention, introducing certain minor variations in the corresponding provisions that reflected different understandings of this criminal act in respective countries. It was in the last decade of the 20th century and at the beginning of the 21st century that genocide was incriminated in the statutes of international criminal courts, both in the Roman Statute of the International Criminal Court, adopted on 17 July 1998 and effective as of that date, after depositing sixty ratification instruments on 1 July 2002, and in the statutes of somewhat earlier established *ad hoc* criminal courts for former Yugoslavia and Rwanda, whereas it should be noted that the provisions of these statutes referring to genocide do not deviate from the provisions of the 1948 Convention, thus omitting from the scope of the criminal act of genocide the crimes such as “ethnic cleansing”, “cultural genocide” (“culturicide”) or physical destruction of political opponents (“politicide”), classifying them within the framework of crimes against humanity or some other criminal acts (the inclusion of the above-listed acts in the incrimination of genocide was also attempted, but with no success, after World War II) (Schabas, 2009, pp. 33–46).

The 1948 Convention, which stipulates in Article 1 that genocide, whether committed in time of peace or in time of war, is a crime under international law which the signatory states undertake to prevent and to punish, in Article 2 defines genocide as follows:

“Article 2

In the present Convention, genocide means any of the following acts committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group, as such:

- a) Killing members of the group;
- b) Causing serious bodily or mental harm to members of the group;
- c) Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part;
- d) Imposing measures intended to prevent births within the group;
- e) Forcibly transferring children of the group to another group.”^[4]

Just as any criminal act, genocide also has its objective and subjective elements, which in Anglo-Saxon law is denoted as *actus reus* (guilty act) and *mens rea* (guilty mind). *Actus reus*, the objective element of the crime act of genocide is the actual commission of that act, and potential forms of that commission are listed in the above Items 1) to e). *Mens rea* of this criminal act consists of two elements. The first of these two subjective elements must exist in every criminal act, but in a different degree. It is, in fact, guilty mind, which can have the form of premeditation, direct or potential, and negligence, conscious or unconscious. In the criminal act of genocide, the highest degree of guilty mind is sought, or direct premeditation, which means that it is necessary that the perpetrators of the act wanted to com-

mit that act and to cause a harmful consequence deriving from that act. Therefore, it is not sufficient for them to know that their act may cause a harmful consequence and that they agreed to it (potential premeditation) or, even less, that they knew that a harmful consequence might occur, but they casually thought it would not happen or that they would be able to prevent it (conscious negligence – *luxuria*) or that they did not know or were not aware that their act might cause a harmful consequence although they had and, in line with their abilities, they could foresee it (unconscious negligence – *negligentia*). The requirement for direct premeditation actually derives from the second element of *mens rea* of genocide, i.e. it is impossible to meet the second requirement if there is no direct premeditation regarding the specific forms of the act of commission and its consequences. The second element is intent, which is denoted by the Latin term *dolus specialis*. Unlike the required subjective attitude of the perpetrators towards the act itself and the direct consequence of such act, which is not explicitly stated in the definition of the criminal act in Article 2 of the Convention, *dolus specialis* in relation to genocide is explicitly stated in that Article, that (some of) the actions from the framework of *actus rei* (Items a to e) are commit-

[4] Article 3 stipulates the following:

“Article 3

The following acts shall be punishable:

- a) Genocide;
- b) Conspiracy to commit genocide;
- c) Direct and public incitement to commit genocide;
- d) Attempt to commit genocide;
- e) Complicity in genocide.”

ted “deliberate complete or partial destruction of a national, ethnic, racial or religious group as such”. This is called a genocidal intent.^[5]

The genocidal intent is an intent to “destroy” one of the listed groups or part of it. Destruction should imply physical and/or biological destruction, although the last form of commission, in Item e), “forcibly transferring children of the group to another group” represents the identity transferring of children, who are eligible due to their possibly forgetting the original identity and adopting the new one in all its elements (this was applied by the ISC authorities among Serbian children, primarily those from Kozara, after the German-Ustasha-Home Guard offensive at the end of the spring and the beginning of the summer in 1942; that transferring was combined with killing the children, either directly or letting them die in unbearable camp conditions).

The attempt of including “cultural genocide” and “ethnic cleansing” in the essence of the criminal act of genocide, as acts that do not imply physical or biological destruction, failed on the occasion of adopting the Convention in the General Assembly in 1948. Namely, the Draft Convention prepared *ad hoc* by the committee contained a proposal that, apart from physical

and biological destruction, or extermination of members of the given group, cultural genocide should also be included, which would imply the destruction of specific features of the members of the given group without their elimination in biological terms. The Sixth Committee of the General Assembly, when adopting the text of the Convention, did not accept it, although a number of the participants in its work were in favour of including cultural genocide in the essence of the crime of genocide.^[6] Including the crime that would subsequently be called “ethnic cleansing” in the notion of genocide was proposed by the Syrian delegation, in an amendment that would also include in genocide “the imposition of measures aimed at obligating the members of the group to leave their homes in order to avoid the threat of subsequent abuse”; however, this amendment was also rejected. Therefore, forcibly transferring children to another group was exempted from the requirement that *actus reus* of genocide should imply physical or biological destruction of members of the given group (Schabas, 2009, p. 39). Neither subsequent international documents incriminating genocide nor the case law of international criminal courts or the International Court of Justice met the re-

[5] Aa intent is a required element of the essence of some criminal acts in different national laws, such as criminal act of fraud from Article 208 of the Criminal Code of the Republic of Serbia (“Official Gazette of the Republic of Serbia”, Nos. 85/2005, 88/2005 – corrected., 107/2005 - corrected, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 and 35/2019), which refers to “whoever with intent to acquire unlawful material gain for himself or another by false presentation or concealment of facts deceives another or maintains such deception and thus induces such person to act to the prejudice of his or another’s property...”

[6] At the session of the 6th Committee of the General Assembly, held on 25 October 1948, the majority of its members voted for excluding cultural genocide from the text of the Draft Convention, as follows: “With 25 votes in favour, 16 against and 4 refrained, while 13 delegations were absent from the voting, the Committee decided not to include in the Convention those provisions referring to cultural genocide” (see *Official Records of 1st Part of the 3rd session the General Assembly*, 1948, p. 206)

quirements for expanding the scope of the notion of genocide and including the acts that do not imply physical or biological destruction of the given group or part of it, such as cultural genocide or ethnic cleansing, as well as including other groups that would be the subject of destruction, apart from national, ethnic, racial or religious groups, such as political opponents, which would mean expanding genocide into politicide. All this, naturally, did not imply impunity for the listed acts that remained outside the scope of genocide, because they were covered by the incrimination of the crime against humanity or some other acts (e.g. multiple murder as a form of grave murder) (see Šuvaković & Rakić, 2017, pp. 59–75).

As far as the number of victims is concerned in the criminal act of genocide, two questions arise. Since *dolus specialis* from the cited provision of Article 2 of the Convention represents an intent of “total or partial destruction” of some of the above-listed groups, the first question refers to the extent of the intended “partial destruction”, or whether such intent to destroy several members or a very limited number of members of a group because of their affiliation to the group (according to the Convention, “as such”), constitutes a genocidal intent or whether a larger number of victims involved in the destruction intent is anticipated. Although the Convention does not establish any lower limit for partial destruction, below which there would be no genocidal intent, it is still considered that the genocidal intent should refer to a “significant”, i.e. “substantial” part of the group. Therefore, the

International Law Commission, in its reasoning of the notion of genocide from its Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, prepared in 1996 at the request of the UN General Assembly, where the act of genocide is defined in the same manner as in the 1948 Convention, states as follows:

“... the intent must be the destruction of a group ‘on the whole or partially.’ The intent is not necessary for the whole destruction of the group worldwide. Nonetheless, the crime of genocide, by its very nature, involves the intent to destroy at least a substantial part of a particular group” (*Yearbook of the International Law Commission* 1996, 1998, p. 45).

| 75

This attitude has already been advocated by experts for genocide, including Lemkin himself, who in 1950, during the debate in the US Senate and the ratification of the 1948 Convention, said that “partial destruction must be of substantial character in order to affect the whole”.^[7]

Despite the fact that eventually it draws a wrong conclusion about the actual number of Srebrenica Muslims as compared to the entire group of Muslims in Bosnia and Herzegovina and, in particular, about the significance of male military capable members of that part of Muslims in Bosnia and Herzegovina for the survival of the entire part of the group, the Appeals Chamber of the Hague Tribunal, in Paragraphs 12–14 of the cited second-instance judgment in the case

[7] Taken from the judgment of the Appeals Chambers of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia of 19 April 2004, in the case Prosecutor v. Radislav Krstić (Case No. IT-98-33-A), Paragraph 10 (see <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/bcs/krs-aj040419b.pdf>, accessed on 20 August 2022).

Krstić, presents the proper general attitude about establishing the required substantiality of the part of the group subject to destruction in the criminal act of genocide (from the provision of Article 4 of the Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), which corresponds to Article 2 of the 1948 Convention):

“12. The intent requirement of genocide under Article 4 of the Statute is therefore satisfied where evidence shows that the alleged perpetrator intended to destroy at least a substantial part of the protected group. The determination of when the targeted part is substantial enough to meet this requirement may involve a number of considerations. The numeric size of the targeted part of the group is the necessary and important starting point, though not in all cases the ending point of the inquiry. The number of individuals targeted should be evaluated not only in absolute terms, but also in relation to the overall size of the entire group. In addition to the numeric size of the targeted portion, its prominence within the group can be a useful consideration. If a specific part of the group is emblematic of the overall group, or is essential

to its survival, that may support a finding that the part qualifies as substantial within the meaning of Article 4.

13. The historical examples of genocide also suggest that the area of the perpetrators' activity and control, as well as the possible extent of their reach, should be considered. Nazi Germany may have intended only to eliminate Jews within Europe alone; that ambition probably did not extend, even at the height of its power, to an undertaking of that enterprise on a global scale. Similarly, the perpetrators of genocide in Rwanda did not seriously contemplate the elimination of the Tutsi population beyond the country's borders. The intent to destroy formed by a perpetrator of genocide will always be limited by the opportunity presented to him. While this factor alone will not indicate whether the targeted group is substantial, it can - in combination with other factors - inform the analysis.

14. These considerations, of course, are neither exhaustive nor dispositive. They are only useful guidelines. The applicability of these factors, as well as their relative weight, will vary depending on the circumstances of a particular case.”^[8]

[8] Paragraphs 12–14 of the judgment of the Appeals Chambers of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia of 19 April 2004, in the case *Prosecutor v. Radislav Krstić* (Case No. IT-98-33-A) (see <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/bcs/krs-aj040419b.pdf>, accessed on 20 August 2022). It should be noted that this is both the criterion of substantiality of the act in quantitative terms (and the significance of the act within the group in qualitative terms, which is referred to in the last two sentences (see Schabas, 2009, p. 39). The qualitative significance of killing men for the physical (non) survival of Srebrenica Muslims in Paragraph 28. Of the second-instance judgment in the case *Krstić* is described as follows:

„28. The Trial Chamber was also entitled to consider the long-term impact that the elimination of seven to eight thousand men from Srebrenica would have on the survival of that community. In examining these consequences, the

The second question regarding the number of victims is related not only to the intent itself (the intended scope of the destruction of the members of the given group), but also the number of people who were actually killed in the specific case. In that respect, the International Law Commission states in its above-mentioned 1996 report:

“...the intent must be to destroy a group and not only one or several individuals who happen to be members of a specific group. A forbidden act must be committed against an individual due to his/her membership in a specific group and as a gradual step towards the general aim of destroying a group. An individual’s affiliation to a certain group, and not an individual’s identity, is the decisive criterion in determining direct victims of the crime of genocide. The group itself is the final target or intended victim of this type of mass criminal conduct. The act undertaken against individual members of the group is the means used for achieving the final criminal goal regarding this group”

(*Yearbook of the International Law Commission* 1996, 1998, p. 45).

Therefore, in case a smaller number of the members of a national, ethnic, racial or religious group is killed as a “gradual step” towards the destruction of that group or its substantial part as a “final target”, it may be stated that it is genocide. This is further supported by the fact that Article 3 of the Convention also incriminates “an attempt of genocide” (while it remains to be elaborated when there is only an attempt, and when the act of genocide has actually been committed).

The number of killed members of the group will, in any case, in specific situations, be an important indicator of the existence of the intent to destroy physically or biologically, in part (substantially) or totally, the given group as the “final target” of the crime.

Reminding that with genocide, according to the very provision determining the essence of that criminal act, the intent must be destruction of a group “as such”, the International Law Commission added in the above-mentioned report

---

Trial Chamber properly focused on the likelihood of the community’s physical survival. As the Trial Chamber found, the massacred men amounted to about one fifth of the overall Srebrenica community. The Trial Chamber found that, given the patriarchal character of the Bosnian Muslim society in Srebrenica, the destruction of such a sizeable number of men would “inevitably result in the physical disappearance of the Bosnian Muslim population at Srebrenica”. Evidence introduced at trial supported this finding, by showing that, with the majority of the men killed officially listed as missing, their spouses are unable to remarry and, consequently, to have new children. The physical destruction of the men therefore had severe procreative implications for the Srebrenica Muslim community, potentially consigning the community to extinction.”

That the qualitative property, or significance of the victims is relevant to the assessment whether part of the given group that is subject to destruction is such that the conditions have been fulfilled for such destruction to be qualified as genocide, is completely true. However, the application of this criterion in the given case is wrong regarding Srebrenica military capable men in order to claim that it is genocide and not a war crime against prisoners of war.

that the General Assembly in its Resolution No. 96 of 11 December 1946, entitled “The Crime of Genocide”,^[9] distinguished between genocide, as an act of denial and deprivation of the right of that group to existence, and homicide, or murder, as an act of denial and deprivation of the right to life of individual human beings (*Yearbook of the International Law Commission 1996, 1998, p. 45*).

Finally, although the Convention envisages both the responsibility of individual perpetrators (Article 4) and of states (Article 9) for genocide, whereas individuals are tried before international or national criminal courts, while the responsibility of a state is determined by the International Court of Justice, William Schabas is right to stress the significance of the plan and policy of a state or analogous entity in this criminal act within international law:

“The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia has adopted the view that an individual, acting alone, can commit genocide to the extent that he or she engages in killing with a genocidal intent. The problem with such analysis is that it loses sight of the importance of the plan or policy of a State or analogous entity. In practice, genocide within the framework of international law is not the crime of a lone deviant but the act of a State. The importance of a State policy becomes more apparent when the context shifts from individual prosecution to a broader and more political determination” (Schabas, 2009, p. 41).

3. THE USTASHA GENOCIDE IN WORLD WAR II – GENODICAL INTENT DEMONSTRATED IN WORDS AND DEEDS

Although, during socialist Yugoslavia, the attempt, honest among some and dishonest among others, to build the relations of “brotherhood and unity” between Yugoslav nations resulted in the fact that the Ustasha genocide in World War II was not spoken about on a scale that would be normal and necessary regarding the crime of such proportions and gravity, throughout the existence of that state and almost to the beginning of direct preparations for the secession of Slovenia and Croatia, neither political circles in the country or in the expert literature and journalistic publications there were no major attempts to question whether genocide had been committed against the Serbs, Roma and Jews in the ISC. What is more, there was not even more substantial question about the estimated number of the genocide victims contained in the 1947 report of the Reparation Commission in the Government of the Federal People’s Republic of Yugoslavia, entitled “Human and Material Victims of Yugoslavia in the War Effort 1941-1945” (with the passage of time, the question of the number of the victims, both in the ISC and in Jasenovac, became, so to say, the central question in debates, even in the Serbian circles, about the Ustasha crime against Serbs, Roma and Jews, somehow obscuring the key essential thing: that in the ISC, against the members of the above-listed nations,

[9] Resolution 96 of the General Assembly of the United Nations (see <https://digitallibrary.un.org/record/209873>, accessed on 20 August 2022).

the crime had been committed that was by all means a mass one and, by its bestiality, it can be said, an unprecedented one, the crime that in all its elements corresponds to the essence of the criminal act of genocide.^[10]

The proportions of the Ustasha crime against the Serbs, Roma and Jews (even taking into account only the minimal estimates of their number, such as the 1964 list of victims, with their first and last names, while it is clear that in the event of a mass crime committed in wartime conditions, a substantial number of victims must remain out of the reach of the knowledge of the body in charge of establishing the list), the crime directed at the members of these three nations as the victims due to their national (and religious) affiliation, the fitting of the Ustasha crime, committed in the ISC as a Nazi puppet creation, into a broader context and broader frameworks of the genocide committed by the Nazis against the Jews and Roma (with the extended circle of the victims to the Serbs, as a category that was the Ustasha primary target group for extermination) and, finally, unambiguous statements of Ustasha leaders about their intention – could simply leave no room for any doubt regarding the classification of this crime as genocide.

During World War II, even the German officers pointed to the gravity of the Ustasha crimes, showing a high degree of abhorrence at the Ustasha brutalities, despite the fact that the Germans were mainly concerned about those crimes resulting in

the strengthening of the liberation movements.

As early as 17 February 1942, or only ten months after the establishment of the ISC, the following was written in a Gestapo report to the Reich Commander Heinrich Himmler:

“As the most important cause for the escalation of the activities of the gangs must be attributed to the crimes committed by the Ustasha squads in the territory of Croatia over the Orthodox population. The Ustasha squads did not commit their misdeeds bestially only over the male and military capable Orthodox inhabitants, but they particularly and tortured helpless elderly people, women and children. The number of Orthodox people massacred and sadistically tortured by the Croats to death amounts to about 300,000. Due to these crimes, many Orthodox people have fled across the border to Serbia and with their testimonies caused a huge shock among the Serbian population” (Kazimirović, 1987, pp. 128–129; Janjić, 2022, p. 192).

Of course, the notion of genocide did not exist at that time, but in the Ustasha crime the Nazis recognized even worse evil than that committed by themselves.

In his memoirs from the 1950s, Hermann Neubacher, Hitler’s special envoy for the Balkans, wrote, among other things, the following about the nature and proportions of the ISC crime against the Serb:

---

[10] Jovan Janjić speaks in quite a reasonable and convincing manner about the harm of the tendency, present in the Serbian science as well, to reduce the number of the victims of the Ustasha genocide, either from an attempt to be “objective” or from other reasons (see Janjić, 2022, pp. 189–216).

“The recipe for the Orthodox, applied by the Ustasha Supreme Leader, the President of the Independent State of Croatia, Ante Pavelić, reminds of the bloodiest religious wars: ‘One third must convert to Catholicism, one third must leave the country, and one third must die!’ The last item of the agenda was realized. When the Ustasha leaders speak about having killed one million Orthodox Serbs, including babies, children, women and the elderly, it is, in my opinion, exaggeration and boasting. According to the reports sent to me, the number of innocent, unarmed and slaughtered Serbs reaches about 750,000.

When I, who knows which time in a row, put on the agenda in the General Headquarters, the report about the truly abhorrent things taking place in Croatia, this was Hitler’s reply:

‘I have also told the Supreme Leader of Croatia that it was impossible to eradicate this minority just like that, because it is simply too large!’

Yes, if one knew the limit of the destruction of one nation! Hasn’t that limit been exceeded even after killing one man? ...” (Neubacher, 2004, p. 50).

“The recipe for the Orthodox” spoken about by Neubacher corresponds to the formula presented by Pavelić’s close associate (among other things, the Minister of Religion and Science of the ISC and then the Minister of Foreign Affairs of the ISC) and

one of the Ustasha ideologists, Mile Budak, PhD, in the speech delivered in Gospić on 22 July 1941:

“We will kill one part of the Serbs, displace another part, while we will convert others to Catholicism and thus merge them with the Croats. In that way, every trace of theirs will be covered, and what will remain will be a bad memory of them.”^[11]

At the rally in Nova Gradiška, on 2 June 1941, President of the legislative Committee, Minister Milovan Žanić, PhD, said:

“There is no method we as the Ustasha will not use in order to make this country truly Croatian and clean it of the Serbs” (Davinić, 2018, p. 120).

Mladen Lorković, who was the ISC Minister of Interior Affairs, the Minister of Foreign Affairs and the Minister for the Relations with the German Army, stated the following in June 1941:

“The Ustasha movement emphasized in its principles that the Croatian land must belong to the Croatian people and that it must be cleaned of those who are the greatest misfortune to us” (Davinić, 2018, p. 121).

Viktor Gutić an official from Bosanska Krajina during the period of the ISC and an Ustasha com-

[11] This speech by Mile Budak and the Ustasha formula for resolving the Serbian question was emphasized by many authors (see the International Court of Justice, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia), Judgment of 3 February 2015, *Separate opinion of Judge ad hoc Milenko Kreća*, p. 532, available at: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-12-EN.pdf>, accessed on 21 August 2022; Novak, 2011, pp. 786–787; Gaćinović, 2018, p. 502; Davinić, 2018, p. 120).

missioner for Banjaluka, invited his followers to take action against the Serbs in his speech in Sanski Most, on 30 May 1941 with these words:

“Destroy them wherever you come across them, and rest assured that you have my own blessing and the blessing of the Supreme Leader” (Davinić, 2018, p. 121).

It was Viktor Gutić that used much more explicit vocabulary to express the plan that was proposed by Mile Budak and that was familiar to the Germans as well:

“We will send these Serbian Gypsies to Serbia, a number of them by train, and others along the Sava River, with no boats. The undesired elements will be eradicated by covering each and every trace of them and the only thing that will remain will be a memory of them. We will kill all Serbian vermin above the age of fifteen and we will put their children into cloisters and make good Croats out of them” (Gaćinović, 2018, p. 491).

The goal of the ISC regarding the Serbian population in its territory was written after the war (1945-1946), in prison, by General Edmund Glaise von Horstenau, special commissioner of the German Reich in the ISC (“Plenipotentiary General to the Independent State of Croatia”):

“Pavelić... had completely different goals from me. In the newly created 'Independent State of Croatia', there were 4,000,000 Croats, 1,800,000 Serbs and 700,000 Muslims. His intents were as

follows: one million and eight hundred thousand Orthodox Serbs should be killed, at any cost and by all means” (Glaise von Horstenau, 2013, p. 526).

Stating that concentration camps were initially made by the British in the Boer Wars, Glaise von Horstenau says the following:

“However, these places of terror and horror in Croatia, under the rule of Pavelić, whom we brought to power, is the ultimate terror. Yet, it is the worst in Jasenovac...” (Glaise von Horstenau, 2013, p. 526).

Although the above-listed German authors did not tend to give any precise data about the number of the victims in the ISC (or in Jasenovac), while the Gestapo speaks about an approximate number, von Horstenau did not mention any estimate at all, whereas Neubacher says that it is an estimate that does not derive from his own direct knowledge. Their testimonies are invaluable because, thanks to their positions, they definitely had a broad insight into the events in the territory of the ISC, and a direct or indirect insight into some elements, through the information received from their associates from the field (direct knowledge was larger with von Horstenau, since he was in person in the ISC, while Neubacher resided in Belgrade). There should be no doubt about the seriousness and meticulousness of the German intelligence sources. What is primarily important in these testimonies is that they unambiguously learned about the Ustasha intent to destroy the Serbs physically in the territory of the ISC and about the fact that such intent was realized in the cruellest manner possible, which

caused dismay among the Germans themselves. There is a certain tendency of underestimating the “probative value” of these testimonies by German high officials in the Balkans, due to the alleged lack of their direct insight into the details.^[12] However, these are the witnesses with a broad insight that is necessary for the complete picture and that must be combined with the testimonies of other witnesses about the details. Finally, in the process of creating the most complete picture of the crime in question, all sources of knowledge (witnesses of events with different levels of knowledge, archive materials and other documentary materials and findings of statisticians, demographers and other experts) have their own place and significance.

On the website of the Yad Vashem SHOAH Resource Center, certainly one of the most credible institutions for the question of genocide in World War II, primarily over the Jews, but also over other nations, the proportions of the crime against the Serbs and Jews in the ISC were described as follows:

“Germany invaded Yugoslavia in April 1941 and divided the country among its allies. The territory of Croatia was united with Bosnia and Herzegovina into the Independent State of Croatia and placed under the control of the Ustasha movement. Almost immediately, the Ustasha began their campaign for ‘cleaning Croatia of foreign elements’. This mainly referred to the Serbian Orthodox minority living in Croatia, which was rather despised by the Catholic Ustasha. More

than 500,000 Serbs were killed by terribly sadistic methods (mostly in the summer of 1941); 250,000 were banished, while as many as 200,000 were forced to convert to Catholicism.

Another group of ‘foreign elements’ that the Ustasha wanted to destroy was the Jewish population in Croatia, which reached the number of approximately 37,000. ... In total, about 30,000 Croatian Jews died during the Holocaust – 80 per cent of the Jewish population in this country.”^[13]

Even at the time when historical revisionism – which was particularly intensive on a larger scale after the unification of Germany and, in the territory of Yugoslavia, at the time of the preparation and beginning of the secession of Croatia and Slovenia, supported by Germany, and subsequently of Bosnia and Herzegovina (which was actually the same period of time) – had already resulted in the creation of the whole movement at different levels (in politics, quasi-science, media etc.) and begun openly minimizing and denying the proportions, importance and nature of the Ustasha genocide in World War II, in Croatia itself there were still sober voices continuing to point to what was evident. Thus, a very precise determination of the nature of the Ustasha crime was presented by Croatian historian and President of the Council of the Memorial-site Jasenovac, Zorica Stipetić, PhD, at the commemorative gathering in 2008. She stressed that “... it is necessary to continue permanently: Jasenovac is the place of genocide over the

[12] <https://www.muzejgenocida.rs/2020/10/29/nemacki-oficiri-o-broju-zrtava-u-jasenovcu/> (accessed on 21 August 2022).

[13] https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205930.pdf (accessed on 21 August 2022).

Serbs and Roma, the place of the Holocaust over the Jews, the place of the war crime against antifascists and political opponents, regardless whether they were Croats, Bosnians or members of any other nation”^[14]. Therefore, although in Croatia there is a general tendency of relativizing the Ustasha crimes, and even of repeating the practice, there are still individuals in Croatia who do not dispute the fact that genocide was committed over the Serbs, Roma and Jews in the ISC. If the Croats from Croatia can say something like that, and even insist on the “permanent repetition” of the claim about the Ustasha genocide, why would we refrain from the permanent and loud repetition of that claim, since our own compatriots, and many of our relatives, were the victims of that genocide – namely we are the members of the nation that was the victim of that “crime above all crimes?”

The destruction of the Jews in the ISC was integral part of genocide over the Jewish nation, the Holocaust, which was committed in all the territories controlled by Nazis and their allies and collaborators. Similarly, there was genocide over the Roma, which had a large scale in the territories under the Nazi control. In the ISC, the Serbs were also destroyed for identical reasons (because of their affiliation to a specific nation), by the same people, with the same means, with identical bestiality and largely in the same places. If destruction is qualified as genocide, the same qualification must refer to the destruction of others. The above-listed statements of the Ustasha leaders from the period of the ISC more than clearly speak of the genocidal

intent that was implemented during the existence of the ISC.

4. USTASHISM AND NEO-USTASHISM - THE CONTINUITY OF THE GENOCIDAL INTENT

After the collapse of Nazism, both within its own framework and within the Independent State of Croatia, the Ustasha ideology disappeared, including the ideas and intent of the physical destruction of the Serbs from the territory of what was considered the Croatian territory by Ustasha. Despite large proportions of the committed genocide, as well as post-war displacement primarily to the territory of Vojvodina, a number of Serbs (“the remnants of the slaughtered people”, in the words of poet Matija Bećković), mostly due to the fact that they rebelled, managed to survive and persist in this territory.

The torch of Ustashism, and even the genocidal intent as its essential element, was largely preserved by the Ustasha leaders and other members of the Ustasha movement who, including Pavelić himself, managed to escape to the West (to West Europe, North America and Latin America), owing to the help and channels of the Catholic Church and western intelligence services. In Yugoslavia itself, during several post-war years, from 1945 to 1950, a number of uncaptured Ustasha and Home Guard members formed guerrilla squads, so-called “Crusaders” (*križari* or *škripari*), which were hiding in the middle of nowhere and preparing for armed

---

[14] <https://www.slobodnaevropa.org/a/1107525.html> (accessed on 21 August 2022).

actions. Their leader was Vjekoslav Maks Luburić, the ISC officer who ran the system of the Ustasha camps during the war and who later emigrated to Spain, where in the mid-1950s he formed a terrorist organization “Croatian National Resistance” and led it until his death in 1969.

The emigration Ustasha movement, evidently not only tolerated but also supported in the West, was rejuvenated with time, while its old members, the participants of World War II, passed their ideology to younger generations. In limited conditions for action, they reduced their practical, violent activity primarily to terrorist attacks, both abroad (wounding of Yugoslav consul in Munich, Ante Klarić, in 1965; murder of the officer in the Yugoslav consulate in Stuttgart, Sava Milanović in 1966; assassination of the Yugoslav Ambassador in Sweden, Vladimir Rolović, on 7 April 1971; planting the explosive and crashing the JAT airplane on flight 367 from Stockholm to Belgrade on 26 January 1972, etc.), and in Yugoslavia (planting the explosive on the railway Rijeka-Zagreb in 1963 by the members of the organization “Croatian Revolutionary Brotherhood” from Australia; planting explosives in the cinema “20 October” in Belgrade, on 13 July 1968 and, on 25 September of the same year, in the cloakroom of the Main Railway Station in Belgrade by the members of the organization “Croatian Liberation Movement” from Germany etc.). There were also attempts to infiltrate Ustasha groups from abroad to organize an uprising in the Croatian regions in Yugoslavia (the first attempt of that kind occurred as early as 1945, when 20 Ustasha entered Yugoslavia

from Italy, but they were soon found and arrested, a particularly important attempt of that kind was made in 1948, when in the operation called “The Tenth of April”, led by Božidar Kavran, pre-war Ustasha who commanded all Ustasha troops after 1943, about one hundred Ustasha entered Yugoslavia from Austria, under the command of the leading Ustasha figures notorious for their misdeeds from Pavelić’s ISC – Ljubo Miloš, Ante Vrban and Luka Grgić, whose plan was to organize an uprising in collaboration with the local “Crusaders”, but they were all arrested in the operation “Guardian” of the State Security Administration. Important attempts of this kind also include that from 1972 when, after the elimination of “Maspok” in Croatia, a group of 19 members of the Ustasha emigrant organization “Croatian Revolutionary Brotherhood”, known as “Bugojno Group”, convinced that there was still the potential for Croatia’s uprising manifested during Maspok, was infiltrated to Yugoslavia to organize an uprising within the operation “Phoenix”. However, the Yugoslav authorities succeeded in preventing it in the operation “Raduša 72”, in which the infiltrated Ustasha were eliminated).^[15]

Increased intensity of terrorist activities, at the time just before, during and immediately after Maspok, the nationalist and secessionist movement from the beginning of the 1970s, points to the essential connection between that movement and the Ustasha emigration, i.e. the similar ideological foundation in their background, regardless of the fact that the most influential “Maspok” members came from the ranks of the Communist League.

---

[15] For further details about terrorist actions of the Ustasha emigration, see: Ganović, 1979; Bulatović & Spasić, 1993.

That connection will be manifested particularly clearly at the end of the 1980s and the beginning of the 1990s, when in the process of Croatian secession, the synergy of Maspok and (neo)Ustasha tradition and ideology played a significant role. The leading places in the Croatian Democratic Union, after its coming to power in 1990, in the Republic of Croatia were also held by the people who had been arrested because of their participation in “Maspok”, such as Franjo Tuđman (who, as a historian, had, in the meantime, become well-known for historical revisionism and, in particular, the minimization of the Ustasha crimes as well), the founder and president of the Croatian Democratic Union, and then the President of the Republic of Croatia; Stjepan Mesić, who was first the President of the Government of the Republic of Croatia and then a member of the Presidency of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, the President of the Croatian Parliament and after a period of opposition activities, due to his alleged disagreement with Tuđman, the President of the Republic of Croatia (from 2000 to 2010); Janko Bobetko, who became the Head of the Main Headquarters of the Armed Forces of the Republic of Croatia (1992–1995) etc. The rise and the electoral success of the Croatian Democratic Union was substantially contributed to by the financial support from the Ustasha emi-

gration, mainly the extremist one, including the organizations openly advocating Ustashism.^[16] The connection between one part of new authorities from Croatia itself and pro-Ustasha emigrants was also materialized through including some of the members of Ustasha emigration in the state apparatus, for example Gojko Šušak, who was to become the Minister of Defence in 1991 and stay in that position until his death in 1998. Even some active Ustasha from World War II, still alive at that moment, were given certain positions. Miro Barešić, who assassinated Vladimir Rolović, returned to Croatia to take part in the war, and he was killed at the end of July 1991 as the commander of a unit within the Armed Forces of Croatia. He was posthumously promoted to the rank of major, while a monument in his honour was erected in the village of Drage, near Pakoştan, in 2016.

This is what Jelena Guskova says about the revival of Ustashism in Croatia in late 1980s and early 1990s:

“The Ustasha tradition was rehabilitated: the symbols of new Croatia repeated the symbols of the fascist ISC; the association ‘Croatian Home Guard’ was formed; some war criminals from World War II were rehabilitated (such as the Ustasha Minister of Education, mile Budak, then

[16] In a recent interview for *Glas Istre*, the eminent Croatian lawyer and former Head of the Punishment Department of the District Prosecutor’s Office in Zagreb, Anto Nobile, said that after Tuđman’s statement at the First General Gathering of the Croatian Democratic Union in the hall “Lisinski” in Zagreb, on 24 February 1990 – that the ISC was not merely a fascist creation, but also an expression of the Croatian nation’s desire to have an independent state, as well as due to the fact that the ISC was financed by the Croatian extreme emigration – there was an initiative for arresting Franjo Tuđman and Josip Manolić and for prohibiting the Croatian Democratic Union (see <https://www.glasistre.hr/hrvatska/nobile-za-glas-istre-mogao-sam-zatvoriti-tudmana-1990-i-staviti-hdz-van-zakona-specijalci-su-vec-bili-spremni-u-ilici-797695>, accessed on 22 August 2022).

Dragan Mujić who had killed about four hundred Serbs and others); the monuments in honour of victims of fascism and partisan cemeteries were desecrated. Only in Dalmatia more than 2,000 monuments in honour of victims of fascism were destroyed. The names of the villages, streets and enterprises were changed, wherever their previous names somehow referred to the presence of the Serbs. There appeared cafés and restaurants called 'U' (the Ustasha sign), and in many barracks, public institutions and in public places the portraits of Ante Pavelić were displayed. Franjo Tuđman entrusted the officials of the Ustasha movement from the ISC period with high positions: Ivo Rojnica, who had been given the war merit medal by Pavelić, became Croatian Ambassador to Argentina. Rojnica said that he would repeat everything he had done from 1941 to 1945. The ideologist of the Ustasha youth, Vinko Nikolić, became a Member of the Parliament. Croatia even began celebrating as its holiday the day of the declaration of the former ISC, 10 April. Ivan Gabelica, the political secretary of the Croatian Party of Rights, pointed out: 'From exile, blood and tears of the Croats, Ante Pavelić rose. That is why today we should still use the means advocated by Pavelić, with the aid of which he led to the creation of the ISC'" (Guskova, 2003, pp. 204–205).

There were many other positive statements by outstanding politicians about the Ustasha and the ISC. Particularly popular was part of Franjo

Tuđman's speech from the First General Gathering of the Croatian Democratic Union, held in the Hall "Lisinski" in Zagreb, on 24 February 1990:

"The advocates of hegemonistic-unitarist or Yugoslav greater-state views see in the program goals of the Croatian Democratic Union nothing else but a request for the revival of the Ustasha ISC. However, they forget that the ISC was not merely a 'Quisling' creation and 'fascist crime', but also an expression of both political aspirations of the Croatian people for its own independent state, and the knowledge of international factors, in this case of the Government of Hitler's Germany, which was creating a 'new European order' on the ruins of the Peace of Versailles Peace, about Croatia's aspirations and geographical borders. Accordingly, the ISC was not just a whim of the Axis Powers, but a consequence of completely determined historical factors."^[17]

Having in mind the gravity of the crime committed against Serbs, Roma and Jews, as well as Croatian and other antifascists, in the ISC, during a short period of existence of that creation, which practically makes it a synonym for crime, and not just any crime, but the crime of bestial genocide, it is a completely meaningless attempt to show this statement of Tuđman more benign than it really is, with the note that "although it was undoubtedly a disputable reinterpretation of history, it is obviously not the rehabilitation of the ISC as well", and that "the main goal of Tuđman's politics was to realize

[17] <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-03.htm> (accessed on 22 August 2022).

the idea of the national reconciliation, and not the rehabilitation of Ustashism.”^[18]

In his speech in Sydney, on 30 May 1992, on Croatia’s Statehood Day, Stjepan Mesić said:

“... In World War II, the Croats won twice and we must tell it to everyone, both our friends and our enemies. The Croats won in 1941, when on 10 April they declared the Croatian state. Namely, the Croats did not declare the state because they were fascists, but because they had a natural and historical right to the state. The outcomes of World War II are known. But it is also known that the Croats won for the second time in that war because they sat at the table of the victors together with the Allies. So, we must tell those who think that the Croats were on the opposite side, those who want to win over those Allies and defame the Croatian deeds, we must tell them the following: the Croats were in favour of the Croatian state, and did not wage the war either for white or for red flags. The Croats waged the war only for the red, white and blue flag.”^[19]

Another well-known address was that of the Croatian General-Major Branimir Glavaš, one of

the founders of the Croatian Democratic Union and leading figures of that party in Slavonija, to the members of the Armed Forces of Croatia, exchanged as prisoners of war, in Nemetin, near Osijek: “Feel free to say you are Ustashas! You are! And you have come to your homeland.”^[20]

Particularly indicative is what the Croatian authorities did in 1990 – the former Square of the Victims of Fascism was renamed into Croatian Nobles Square, which, it can be openly said, symbolically represents the repeated killing of the same victims, while openly taking the side of their killers (Guskova, 2003, p. 204). However, because of the huge harm caused by this renaming from 1990 to the international reputation of Croatia, this square was once again named the Square of the Victims of Fascism in 2000, and on that occasion, the shameful act was characterized as “an error of the former authorities”, while there was also clear resistance to the restoration of the old name.^[21]

Petar Džadžić makes an interesting comparison of different fates of Nazi and fascist leaders, on the one hand, and the Ustasha leader, on the other hand, as well as of different fates of their movements and ideologies. As a matter of fact, this is not merely a comparison, but largely an

---

[18] Speaking about the “distortion of Tuđman’s interpretation of history”, this author states that “Tuđman, in fact, never supported Ustashism, but his idea of ‘all-Croatian reconciliation’ inevitably rehabilitated the Ustasha in a certain manner or at least introduced their story into the public discourse”. Well, did he rehabilitate them or not? Such scale of contradiction and confusion is unavoidable when there is an attempt to defend something that cannot be defended (in the article published in Serbia, which exudes intolerance towards the Serbs) (see Cipek, 2008, p. 23).

[19] The speech recording is available at: <https://www.youtube.com/watch?v=x8JFNhylo9Y> (accessed on 22 August 2022).

[20] The address recording is available at: <https://www.youtube.com/watch?v=ey9rpzpgpa8> (accessed on 22 August 2022).

[21] <https://net.hr/danas/zagreb-trg-hrvatskih-velikana-ponovno-postaje-trgom-zrtava-fasizma-oe405c50-b1cf-11eb-a69c-0242ac140042> (accessed on 22 August 2022).

explanation of different fates of these movements and ideologies:

“The fate of Nazi and fascist leaders in certain terms symbolizes the fate of the Nazi states and the Nazis in them. Hitler and Goebbels committed suicide and ordered their remains to be burnt, not sparing their closest ones. Mussolini was hanged upside down by the Italian rebels in the same square from which his victorious Olympic voice of the Caesar of the 20th century had boomed while he was Duce. Only Pavelić found his way and made a narrow escape, or thanks to the door widely opened by the Roman Pope, when the moment came, he crossed the Atlantic. He was the only one to die naturally, as an old man, in his bed. The same narrow escape, or secretly opened door, were also used by the Croatian Nazism, preserving itself and its people until better times” (Džadžić, 1995).

There is plenty of evidence about the plans of the Croatian authorities regarding the Serbian population after the victory of the Croatian Democratic Union in 1990 elections, including the statements of the highest officials.

In January 1991, the public in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia was the recordings made by the intelligence agents of the Yugoslav Army as a result of their secret following of the activities of illegal armament of the Croats with the weapons

from abroad at the end of 1990 and the beginning of 1991. The frightening statements of the “main hero” of those events, Croatian Minister of Defence Martin Špegelj (after whom the whole event was named “Špegelj Affair”) about the plans to kill the members of the Yugoslav Army and their families, include his words about what would be done with the Serbian population in Croatia, mainly in Krajina, with the most important centre in the town of Knin:

“We will solve Knin by slaughtering everyone. We have the international recognition for that we will slaughter them, especially now when that whore won in Serbia.”^[22]

Fortunately, thanks to the experience gained from the ISC, the Serbs from Krajina got organized and avoided the fate planned for them by Špegelj and other Croatian top officials. However, that the above-cited words about the intentions of the Croatian authorities were rather serious was also confirmed in the situations where the Serbian population in some parts of Krajina lost protection and were left to the mercy of the Croatian army and police. Namely, in the third most important action through the violation of the peace agreements by the Croatian armed forces after the arrival of UNPROFOR, the operation Medak Pocket in September 1993, primarily in the villages of Divoselo, Čitluk and Počitelj, all the people living there were killed, the total of 88, including women and the elderly.

---

[22] The transcript from the trial of President Slobodan Milošević in the Hague, when part of the conversation was played in which Špegelj reveals the above-mentioned plan (see <http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/Transkripti/Transkripti%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20%2825%29/Transkript%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20-%2025.%20januar%202006..pdf>, accessed on 22 August 2022).

The cattle were killed and the villages were destroyed to the ground. The UN document entitled “Report on the Medak Operation and Assessment of Human Casualties and Material Damage” states the following:

“UNPROFOR has conducted a systematic investigation of conditions in the Medak area; and the events described in the report show that the Croatian Army attack in the area on 9 September was fully coordinated and planned. It met little or no Serb resistance. Croatian troops killed most of those who were unable to make good their escape, regardless of age, sex or status; a number are still missing. Massive destruction to property was conducted by the Croatian forces during their advance, and particularly during their withdrawal. Virtually all houses and outbuildings in the villages and surrounding h8.11lets were destroyed, many by explosion. Wells were destroyed or damaged. Household chattels were deliberately destroyed, and almost all remaining domestic animals killed. During a period in which UNPROFOR personnel were prevented from moving into the area, in accordance with a prior agreement with the Croatian Army, the destruction was completed, UNPROFOR members hearing explosions and shooting, and, shortly after, observing houses in flames. Thus, a comprehensive scorched earth policy was practised by the Croatian Army.”^[23]

French General Jean Cot, who as the UNPROFOR commander visited the region of Medak, later said the following:

“I found no signs of life, either of people or animals, in several villages we passed through. The destruction was complete, systematic and deliberate.”^[24]

A particularly significant indicator of the existence of the genocidal intent in the Croatian top government during the 1990s is a statement made by Franjo Tuđman. (Since the genocidal intent had also existed in the ISC, this is also an indicator of the continuity of the genocidal intent, because it is hardly possible that in less than a century, the same nation can create two separate, mutually unconnected genocidal intents towards the same target group, or group of victims, whereas the above-mentioned revival of the Ustasha iconography and rhetoric, and the celebration of Ustashism from the ISC in the 1990s are indicators that it is the same genocidal intent that lasts.) At the meeting of the expanded composition of the Main Headquarters of the Croatian Armed Forces, held in Brioni on 31 August 1995, for the purpose of preparing the operation “Storm”, Tuđman said the following:

“We should solve this. Both the south and the north. And how should it be solved? It is now the topic of our today’s debate. We should assault

[23] Report on the Medak Operation and Assessment of Human Casualties and Material Damages (see <https://search.archives.un.org/uploads/r/united-nations-archives/5/e/1/5e1ad13153cfe245e6f43c47f33c167137342b55411b1d093c4bdo7e8fa928df/S-1835-0032-0011-00002.PDF>, accessed on 22 August 2022).

[24] <http://www.srpska-mreza.com/Krajina/Medak-intro.html> (accessed on 22 August 2022).

the Serbs so hard that they practically disappear, meaning that those who are not attacked immediately, must capitulate within a few days.”^[25]

Although the operation of the Croatian Armed Forces resulted in banishing about 250,000 Serbs from the territory of Krajina,^[26] which was certainly the largest ethnic cleansing in the entire Yugoslav crisis, the fact is indicative that the goal of the Croatian authorities was to make the Serbs “disappear” from the territory they had lived in for centuries and they had originally settled as empty space, not displacing any nation from it, while paying the price of that territory with their blood, defending it from the Ottoman Empire.

William Schabas, the leading world expert for genocide, presented the following comparison and qualification of the above-mentioned statement by Tuđman in Brioni:

“In the villa of the Criminal Police of Nazi Germany in Berlin, at the address Am Groen Wannsee 56–58, on 20 January 1942, a meeting was held of the leading politicians of Nazi Germany, where it was decided about the destruction of the Jewish people in the territory of Europe. At the meeting chaired by Hermann Heidrich the decision was made to banish the Jews from the

living territory of the German people and from certain territories of life interests of the German people. On 31 July 1995, on the islands of Brioni, Croatian President Franjo Tuđman convened an almost identical gathering of conspirators. At that meeting, Tuđman established the goal of the operation “Storm”, i.e. to make the Serbs “disappear” from Krajina. He saw genocide as a solution to the long-term problem of the Serbs and wrote about it unambiguously in the Brioni transcripts”^[27]

This attitude to the Serbs as a community that had to be eliminated from the territory in question was also confirmed by Tuđman’s words in the speech held in Knin on 26 August 1995, within the manifestation “The Train of Freedom”, celebrating the victory in “Storm”, and the opening of the railway line Zagreb–Split, when he said, among other things: “... there is no return to what used to be, to have the cancer spread in the midst of Croatia that destroyed the Croatian national being and prevented the Croatian people from being really alone in its own territory...” (Bekić, 2016, p. 20). At the anniversary of “Storm”, on 5 August 1996, Tuđman said: “We have returned Zvonimir’s Croatian town under the wing of our mother, our homeland of Croatia, as pure as it was during Zvonimir’s

[25] The sound recording of the meeting, contained in the so-called “Brioni Transcripts”, is available at: <https://www.youtube.com/watch?v=ELcS6CxzEVM> (accessed on 23 August 2022).

[26] <https://www.unhcr.org/news/latest/2005/8/42f38b084/home-10-years-croatias-operation-storm.html> (accessed on 23 August 2022).

[27] <https://www.novosti.rs/vesti/olujja-zlocin-bez-kazne/1142330/galbrajtovi-prsti-olujji-zapad-predumisljajem-zmurio-planiranje-proterivanja-srba-hrvatske> (accessed on 23 August 2022).

reign.”^[28] Such rhetoric overwhelmingly reminds of the above-cited rhetoric of Milo Budak, Milovan Žanić, Mladen Lorković, Viktor Gutić and other officials of the ISC. Namely, it is the same matrix, the same idea and intent. The genocidal one.

5. THEORETICAL ROOTS AND THE FOUNDATION OF USTASHA RACISM AND GENOCIDAL INTENT

Just as German Nazi racism and anti-Semitism needed its theoretical foundation, according to which Hitler presented his racist views in the book *Mein Kampf* (1925), the Ustasha genocide over the Serbs was preceded by racist “theoretical” foundation characterized by particular hatred towards Serbs (anti-Semitism and racist attitude towards Roma was borrowed by the Ustasha mainly from German Nazis).

The hatred towards Serbs had been present among the Catholic clergy in Croatia and Croatian feudal lords for centuries. The following excerpt by Vasilije Krestić speaks eloquently about the reasons for such hatred and the level it actually reached:

“... Namely, unlike the Catholics, the Serbs were not due to pay various contributions to the Catholic church and its clergymen. In Croatia, thanks to their status of free peasants and their military status of frontiersmen, the overwhelming major-

ity of Serbs were not turned into serfs. Again, thanks to their status of free men, they were not due to pay numerous feudal contributions. In order to subdue them into serfdom, the Croatian feudal lords used all available means, even brutal physical force against the intractable and tough ‘Orthodox schismatics’. Historical documents reveal numerous cases of drastic on Serbian Orthodox population in Croatia, but the most indicative is the report of Ambroz Kuzmić, supervisor of Zagreb bishopric property, of November 13, 1700, in which he said that ‘it would be better to slaughter all Vlachs, rather than allow them to settle here’. Of course, they should be slaughtered because they were not serfs, they were not Catholics, and they refused submissiveness to the feudal lords and to pay their fees and taxes.

Elaborating on his proposal, Ambroz Kuzmić explained that the ‘Vlachs’ were more of a nuisance to the noble state and enlightened by the Emperor, rather than an advantage, because ‘neither His Imperial Majesty nor the noble state will be at peace with them’. This means that, according to historical proofs, already at the very beginning of the 18th century, feudal circles in Croatia, out of religious and class antagonism, were ready to commit genocide against the Serbia Orthodox population on their land, but under special conditions and against their will, thus violating their feudal rights” (Krestić, 1998, pp. 4–5).

---

[28] In the next sentence of this speech, Tudman, speaking about the growing share of the Serbs in the structure of Knin population, Tudman shows his sympathy for the Ustasha victims from World War II, equalizing them with the Croatian victims who were on the opposite side from Nazis and Ustasha: “As early as World War II, after all those misdeeds and victims suffered by the Croatian people, all those victims on both sides, in Knin there still lived the Croatian majority population, but it was gradually decreasing...” (see Bekić, 2016, p. 22).

Although the hatred towards Serbs had been present among Croats for centuries, the father of anti-Serbian racism is considered Ante Starčević, PhD, Croatian politician and writer from the 19th century,^[29] the co-founder, with Eugen Kvaternik, of the Party of Rights, who advocated liberation from Austrian and Hungarian rule and the creation of the Croatian state. Croatian writer Eugen Kumičić^[30] called Starčević “the father of the homeland”^[31] (Džadžić, 1995, p. 310) and this title has remained widely accepted among the Croatian people to date (the title shared with Franjo Tuđman from the 1990s onwards). Ante Pavelić associated Starčević’s parenthood of the Croatian homeland with the state in which he was the Supreme Leader (“I am telling you, if it had not been for Ante Starčević, there would be no Croatian state today”), while Miroslav Krleža described him as “the most lucid Croatian mind”^[32] (see Unknown author, *Ante Starčević*, 1942, p. 62). One of the particularly significant “praises” Starčević received was that by the Ustasha ideologist and founder of the Croatian National-Socialist Party, Stjepan Buć, who spoke about Starčević as the predecessor of Adolf Hitler’s racial theory,^[33] as well as the praise by Mladen Lorković, another Ustasha ideologist and Minister of the ISC, who said the following about

Starčević: “As much as Starčević was against Slavism, he was also against socialism, and that is why he ranks among the earliest predecessors of racism” (see Buć, 1936; Džadžić, 1995). Comparing Starčević with his contemporaries, theoreticians of racism, Frenchmen *Joseph Arthur de Gobineau* and *Georges Vacher de Lapouge*, as well as British-German author *Houston Stewart Chamberlain*, called “Hitler’s John the Baptist” because of the great influence of his work on the Führer, Petar Džadžić notes that Starčević’s racism, unlike *Gobineau’s*, had a more pronounced pragmatic nature, which actually made him more poisonous and dangerous:

“If he did not precede one *Gobineau*, who, despite everything and first of all, was a melancholic thinker, Starčević could be a predecessor of the pragmatic racism that almost openly invited to dealing with ‘lower’ races, as Chamberlain did when referring to Jews, in the same way as Starčević himself referred to Serbs.”

(In addition, Starčević presented his racist attitudes slightly later than Gobineau, but before *de Lapouge* and Chamberlain.) (Džadžić, 1995).

Apart from the fact that in his works he considered Croats a “higher” and “ruling” race, originating

[29] 1823–1896.

[30] 1850–1904

[31] Starčević as the “Father of the Homeland” is also mentioned in the book *Ante Starčević*, published in Zagreb in 1942, by the Printing Shop of the Main Ustasha Headquarters, with the note that Starčević was first called like that by Eugen Kumičić (see Unknown author, *Ante Starčević*, 1942, p. 18).

[32] https://www.intermagazin.rs/koreni-genocida-ante-starcevic-i-hrvatska-genocidna-misao/#google_vignette (accessed on 24 August 2022).

[33] https://www.intermagazin.rs/koreni-genocida-ante-starcevic-i-hrvatska-genocidna-misao/#google_vignette (accessed on 24 August 2022).

from Iran (therefore, an Aryan race), Starčević also dealt with lower races, among which he included Slavs, Jews and Roma. However, he paid special attention and gave special space to Serbs, defaming them in the majority of his works, but particularly in *Towards Slavism or Croatism* from 1867, *The Name of Serb* from 1868, *Several Notes* from 1870, *The Slavoserbian Breed in Croatia* from 1876 and *Letters to Hungarians* from 1879 (see Starčević, 1867; Starčević, 1968; Starčević, 1870; Starčević, 1876; Starčević, 1879).

In order to develop a genocidal intent, i.e. an achievable “intent of complete or partial destruction of a national, ethnic, racial or religious group as such”, it is, as a rule, necessary to exercise a psychological influence on the members of the group that will commit that crime, whereas the scope of the crime of genocide, which is by the nature of things must be large, also demands a widely spread criminal intent, so as to ensure a sufficient number of perpetrators and a sufficient extent of support to the crime. Therefore, it is necessary to create a strong motive, a strong urge to commit a crime of such degree of breadth and monstrosity. Starčević’s work contains important elements of the sensibilization and motivation of a sufficient number of Croats for the crime of genocide, which will occur on the first occasion, when objective circumstances are created for it, slightly more than half a century after the publication of Starčević’s texts and his political activity, in which he promoted his attitudes.

An indispensable element for creating the opportunity for the members of one group to be

ready for the mass killing of the members of another group (*actus reus* of the committed crime does not necessarily imply, theoretically speaking, the multiplicity of actual victims, although in practice such multiplicity is, as a rule, necessary to draw a conclusion about the genocidal intent, but it does not affect the fact that the genocidal intent must include either the entire group that is the victim or a substantial number of its members in order to be considered the “part” of the group in the meaning ascribed to it in the Convention) is the creation of such a profound racist attitude, which implies dehumanization of the members of the group as victims of the crime. With civilized nations, a murder of a man is embedded in the ethical code and in the psyche of each individual as something extremely negative and impermissible, while mass murder of people, including children, women and the elderly (which occurs in the case of genocide) is particularly seen as impermissible. That is why the above-mentioned dehumanization is necessary – to kill beings that by their characteristics are not at the human level, but at the level of animals, or even below that level – does not constitute such a misdeed that the perpetrator’s conscience cannot allow. Ante Starčević’s works abound in the elements of dehumanization of Serbs which, as an ethnic group, he calls Slavoserbs (“The name *Slavoserb* is ethnic for that breed; it is not worthy to be replaced by any other name”),^[34] primarily those from the regions he considers Croatian lands. In addition to stating that “Croats are the ruling people and that the name

[34] Here it should be noted that the word “breed” used by Starčević does not have a derogatory meaning and character. He simply used that word in the meaning of the “race”, while using it also to denote the Croats and other nations (see Starčević, 1879, p. 5).

of Serbia derives from slaves”,^[35] which is minimal degradation of Serbs in comparison to what comes afterwards, in many places Serbs are ascribed animal characteristics. Therefore, in response to the Serbian negative reaction to the rights-based proposal in the Parliament, Starčević writes:

“On that occasion, a wise man could see that there were two combined characteristics of Slavoserbs.

Someone has said that Mr. Stojanović claimed that the national politics is dangerous for the people, or something in such terms. This was met by the grunting of the Slavoserbs, just like the animal that feeds on bacon. And after several blows, the ranks of those Slavoserbs resembled real dogs, which all run away when one is hit. We made the Slavoserbs silent with only a few words.

And these Austrian puppies, having lost yet another battle, left the Parliament” (Starčević, 1876, p. 25).

Treating Serbs like pigs (which should not be criticized for being the way they are, but which should be “stood in the way”, and it is well known how to do it when pigs are concerned), is repeated in Starčević’s following words (in his reply to the objection of an interlocutor that Slavoserbs should not be criticized for having such nature):

“... If I heard that someone was torn by pigs, I would not be surprised and I would not object to

them. But it does not mean that pigs should not be stood in the way and stopped from attacking people” (Starčević, 1879, p. 11).

So, once again he mentions pigs and then goes on to mention criminals:

“Let us be completely clear. You know that there are differences between English pigs and those from Turopolje. The same refers to Slavoserbs. They are the scum of the slaves of Europe, Asia and Africa. But all Slavoserbs are for slavery, for any evil, for any misdeed, just by their nature, like pigs are for the mud. If we put together all the misdeeds of the criminals from Lepoglava, they would not account for three per cent of the misdeeds they dream about on the sly, the ones that are done in reality by the best and most honest Slavoserb. If you refuse to accept this as indisputable truth, you will be always deceived” (*Ibid.*, pp. 10–11).

To these zoological comparisons of Slavoserbs, others species are also added, only to prove that Slavoserbs cannot be good men:

“There is no truth in which I am more strongly convinced than what I have told you about Slavoserbs. I am absolutely certain that a beast cannot become a horse, and equally a Slavoserb cannot become a good man” (*Ibid.*, pp. 10–11)

or:

---

[35] This is only one of many places where Starčević speaks about the Croats as noblemen, and about the Serbs as servants or slaves (here citing an author from the 17th century) (see Starčević, 1868, p. 29).

“I am certain that Slavoserbs do not grunt and bleat without a reason” (*Ibid.*, pp. 7–8)

or:

“I will not change my opinion.... It is the same to teach a Slavoserb or an ox...” (*Ibid.*, p. 19)

However, Starčević goes even further in his dehumanization of Serbs, labelling them as a lower species than animals:

“They are a slave breed, the litter worse than any other. If we take three degrees of perfection in a man: the animal degree, the common-sense degree and the mind or soul degree, Slavoserbs have not entirely reached even the lowest degree, while they are unable to rise above it. They have no conscience, they cannot read properly; they cannot learn anything; they cannot be either better or worse than they are; they are, except for the alertness and slyness acquired through practice, they are absolutely equal in all aspects; whether

they are full or hungry, they cannot be quiet or bark on their own, but they always do what they shepherds order” (*Ibid.*, pp. 10–11).

Nevertheless, not even Starčević could face the fact that the Serbian nation had glorious history and great historical figures, which is in collision with his previously stated attitude towards Serbs as a breed at the lower level than that of animals. Starčević finds a solution to this problem by claiming that many important historical figures from the Serbian national corpus were actually Croatian, which was in line with his claim that “from Triglav Mountain to Thessaloniki, there was only one nation – the Croatian nation.”^[36] That is how he includes the following figures among Croats; Emperor Dušan and other members of the Nemanjić Dynasty,^[37] Miloš Obilić,^[38] Saint Sava,^[39] Arsenije Čarnojević^[40] etc., while, according to him, Despot Lazar Branković was “a Croatian convert.”^[41] According to Starčević, who was of Serbian origin himself, because both his parents were converted Serbs, in the eastern parts of the Croatian national territory, the “Croatian

[36] <http://www.nspm.rs/istina-i-pomirenje-na-ex-yu-prostorima/ponosni-djaci-ante-starcevica.html?alphabet=1> (accessed on 24 August 2022).

[37] “In Stefan-Dušan the last trace of the honourable Croatian dynasty of the Nemanjićs was lost, which through centuries, as kings, ruled in the eastern and northern regions of Croatia” (see Starčević, 1876, p. 29).

[38] “Miloš Kobilić proved to be a Croat...” (see Starčević, 1876, p. 30).

[39] “They say, namely, that Saint Sava Nemanjić seceded the Eastern Croatian Church from the Patriarchy of Istanbul” (see Starčević, 1876, p. 99).

[40] “Arsenij Cernović was from a reputed Croatian family” (see Starčević, 1876, p. 68). “Arsenij Cernović, the Archbishop of the Eastern Church of the Greek Rite, and of the patriarchal rank” (see Starčević, 1876, p. 69).

[41] “After his death [Emperor Dušan’s death, emphasized by the author B.M.R.], there was disorder in these lands, and after fierce upheavals, Lazar Branković became the ruler in most of those lands. He was a Croatian convert, but obviously of impure blood. With him, the foreign people came to power and ruled these lands” (see Starčević, 1876, p. 29).

breed” was overwhelmed by the “impure breed” and “impure blood”:

“Were the Turks in the 14th and 15th centuries really that strong as history and their deeds claim? Would the Turks have advanced in that manner if the Croatian breed had not been overwhelmed by the impure breed in Albania, Raška and Serbia, and destroyed in Bosnia? Let us judge: in Herzegovina itself, the Turks had plenty to do, and it seems that they waged wars for today’s Dalmatia from Kotor to Zadar between 1499 and 1570. Turkish power was much greater there than earlier, but till, every foot of the land was robbed, and the human breed was defended there” (Starčević, 1876, pp. 34–35).

Apart from dehumanization, a necessary element of psychological preparation for genocide is the creation of paranoia, i.e. awareness of the danger posed by the nation of the victims to the nation of the perpetrators. In that manner, by building a belief that it is necessary to remove such danger to own nation, future perpetrators of the crime are motivated, or encouraged to act. In Starčević’s work, this element is also present because, according to him, Slavoserbs are “essential, worn traitors”, “who had promised to wipe the Croatian people from the face of the earth, and they are working on it”, and that is why Slavoserbs pose a great danger to the Croatian nation:

“I will not change my opinion: the Croatian breed is in great danger; it will have difficulty in recovering; the Slavoserb breed, as a tool of slavery and evil, was, is and will be cherished by all foreigners,

because no foreigner could destroy our people the way Slavoserbs did it; it is the same to teach a Slavoserb or an ox; Slavoserbs will admit everything and allow everything as you wish, and certainly say something but do the opposite; whenever Slavoserbs utter the words people or homeland or freedom, or any other good word, they have already caused harm or are causing harm to our people at the moment ...” (see Starčević, 1870, p. 25, 27, 28; Starčević, 1879, pp. 19–20).

According to Starčević, the above-listed characteristics of Serbs, from which danger derives of the Croatian people being wiped from the face of the earth, are unchangeable and incorrigible:

“If Slavoserbs had a spark of wisdom and honesty, they would not be Slavoserbs; if they had a spark of love for their homeland, they would not be traitors of the Croatian people” (Starčević, 1870, p. 32).

In the situation where two above-mentioned elements have been built of the psychological foundation for initiating the genocidal action, dehumanization of victims and paranoia, and when there is no way of changing such situation by milder, softer means, the members of the allegedly threatened nation can only forcibly eliminate the source of the alleged danger. Starčević points to such means, giving the task to the new generation of Croats to apply it:

“The Croatian people has recognized the impure blood that has caused the disgrace and misfortune to it; the Croatian people considers that

blood foreign, Slavoserbian; the Croatian people will not allow the slavery breed to desecrate the holy Croatian land; the Croatian people has given a new generation that will recover and strengthen its fortune..." (*Ibid.*, p. 58).

This is what he said in broader terms, with all the required elements of psychological preparation:

"Slavoserbs are a scum nation, a kind of people who sell themselves to everyone and at any price, and they give Croatia to any buyer in exchange for levies; they are a kind of people who will be bought by everyone for a bowl of potatoes, if nothing else is offered; they are people who everyone would be ashamed of, except for Austria and other bad governments; they are people who could only be assigned by a true government the task of cleaning the pipes; they are people who, by their slave nature, are opposite to everything that is good, glorious, magnificent; they have sworn to wipe the Croatian people from the face of the earth, and they are working on it. Those are Slavoserbs, the strength of Austria in Croatia. Until they are exterminated, let Austria keep such support as no one is envious of it" (*Ibid.*, p. 28).

Therefore, according to Starčević's instruction to the new Croatian generation, to prevent the desecration of the holy land of the Croats, the Slavoserbian breed should be exterminated.

The ideologist with such influence as Starčević, whose distorted ideas shaped the political action of creating all independent states of Croatia to date, had, of course, a number of followers in the field of quasi-science. The most prominent among them is

Ivo Pilar, the author of the book *South Slav Question and the World War*, published first in 1918 in German, under a German pen name, while the translation was published in 1943/1944 and later in 1990 (Südland, 1918). In 1991/1992, the Institute of Social Sciences "Ivo Pilar" was founded in Zagreb. Another important ideologist of Croatian racism is Dominik Mandić (1889-1973), Franciscan priest and historian, and the author of a number of books, for example: *The Croats and the Serbs, two Old Different Nations*, *Bogumil Church of Bosnian Christians*, *Red Croatia, State and Religious affiliation of the medieval Bosnia and Herzegovina*, *Ethnic History of Bosnia and Herzegovina* etc. This includes a number of active Ustasha and their corroborators, who, apart from the practical application, they also contributed to the theoretical elaboration and "enrichment" of racist anti-Serbian thought, whose founder (although not the earliest advocate is Starčević – for example, already-mentioned Mladen Lorković (1909–1945), who, having participated in the establishment of the ISC in 1941, became the Minister of Foreign Affairs of that vicious creation; Krunoslav Draganović, a Catholic priest who will become one of the key organizers of the "ratlines", which were used by a number of Ustasha leaders at the end of the war to flee abroad, primarily to Latin America (Dominik Mandić also took part in that activity), Filip Lukas (1871–1958), Professor of Geography and President of *Matica hrvatska* consecutively from 1928 to 1945, above-mentioned Mile Budak and others (Džadžić, 1995).

The fact that Ante Starčević was the proto-ideologist of the Ustasha in World War II was confirmed by the Ustasha themselves. Namely, in the book *Ante Starčević* (1942) published in Zagreb by

the Printing Shop of the Main Ustasha Headquarters, the following is written:

“Even now we remember with gratitude the Father of our Homeland who was the first to ignite true Croatian national conscience with his rebellious power.

“Starčević’s program is realized nowadays by the Supreme Leader. He, one of the most faithful advocates of Starčević’s science, has told the followers of the Croatian Party of Rights in October 1941, among others, these significant words: ‘I am telling you, if it had not been for Ante Starčević, there would be no Croatian state today...’ (Unknown author, *Ante Starčević*, 1942, p. 62).

Although this book attempts to present Starčević, “the Father of the Homeland” at the same time as a Croatian nationalist (in positive terms) and as a great humanist, what he said about Serbs and what Pavelić did to Serbs stands in close correlation.

This is what today’s Croatian literature itself says about the influence of Ante Starčević’s thought in modern Croatia:

“Although Ante Starčević’s political views and his work have been suppressed for decades, even proscribed, it is surprising how the content of his lecture about Croatian statehood has almost entered the subconscious of Croatian people” (Barišić, 1997, p. 129).

Yes, subconscious is the right word. Having in mind the content of Starčević’s “lecture” about Serbs (mainly, but not only about them), within the context of the topic we are dealing with, it is rather dangerous.

6. CONCLUSION

That in the Independent State of Croatia, genocide was perpetrated over Serbs, Roma and Jews during World War II, has been for decades considered practically indisputable, while political reasons imposed speaking of this topic to a limited extent. During the existence of the ISC, the Ustasha personally confirmed that the Croatian racist thought, finding its realization in the genocide in World War II, had its roots in the works of Ante Starčević, and subsequently of Ivo Pilar. A number of Croatian politicians from the 1990s did not even hide their fascination with the Ustasha and Pavelić’s Independent State of Croatia, thus confirming their following relationship towards the ISC, both with iconography and their attitude to Serbs, which implied an aspiration of banishing them from the territory of this state. Even nowadays Croatia celebrates both the ISC and the brutalities perpetrated over the Serbs both during World War II and in the 1990s. The feeling of any guilt and responsibility was practically non-existent. Historical revisionism, which first emerged in the form of reducing the number of victims, subsequently turning into the denial of crimes, is now assuming increasingly scandalous proportions. Therefore, in 2017, Croatian “historian”, long-standing Director of the Croatian Historical Museum in Split, Stjepan Lozo, published the book entitled *Ideology and Propaganda of Great Serbian Genocide over the Croats – Project ‘Homogeneous Serbia’ 1941*, in which he claims that in World War II, the Serbs first, as of June 1941, initiated a preventive propaganda action of accusing the Croats of the genocide, and then they perpetrated the genocide over the Croats. Stjepan Lozo is not an isolated individual with

distorted views of the world, which is proved by the fact that the promotion of the third edition of his book was held in the Croatian State Archives in Zagreb, and that the Director of the Archives, Dinko Čutura, spoke at the promotion and supported Lozo's claims.

Historical revisionism that is present in Croatia is only part of the broader historical revisionism, primarily regarding the roles played by the key actors in World War II, with a special tendency of denying the critical role of the Soviet Union in the victory over fascism, while even ascribing this country part of the guilt for the outbreak of the war.

With such state of affairs, there is increased responsibility of our historical, legal and socio-

logical sciences, as well as other sciences to persistently present the truth about the events from distant and recent past, particularly about our nation being the victim of the genocide crime, in order to contribute to the failure of the attempts at counterfeiting historical facts. The commitment of eminent experts such as Viktor Novak, Smilja Avramov, Vasilije Krestić and others to the topic of the Ustasha genocide and the results of their work should be a signpost for the necessary direction of our research activity.

This is important not only because of the truth as it is, but also because of the fact that the idea and intent of the genocide, whose victims our nation was, still persist.

References

- Avramov, S. (2008). *Genocide in Yugoslavia: 1941-1945/1991...*, book 2. Beograd: Akademija za diplomatiju i bezbednost. [In Serbian]
- Barišić, P. (1997). Ante Starčević's Philosophy of Freedom. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, XXIII (1-2 (45-46)), 129-146. Available at: <https://hrcak.srce.hr/81824>. [In Croatian]
- Bekić, J. (2016). Between Demos and Ethnos - the Concept of the Croatian Nation in the Speeches of President Franjo Tuđman. *Časopis za suvremenu povijest* XLVIII (1), 7-32. Available at: <https://hrcak.srce.hr/160570>. [In Croatian]
- Buč, S. (1936). *Fundamental Thoughts of Science; the lecture given by Ante Starčević, PhD, to the Croatian university youth on February 15, 1936*. Zagreb: Danica. [In Croatian]
- 100 | Bulatović, Lj. & Spasić, B. (1993). *Death is Their Craft (documents of Ustasha terrorism)*. Beograd: Politika. [In Serbian]
- Cipek, T. (2008). The Past Policy of the Croatian Democratic Union. "From 'Here Comes the Dawn' to 'Christ is Born'". In: Podunavac, M. (ed) *Political and constitutional integration of deeply divided societies* (17-27). Beograd: Fondacija Heinrich Böll. [In Serbian]
- Davinić, M. (2018). Legal structure and operation of the military and police forces of the Independent State of Croatia. In: B. Begović, Z. Mirković (eds.) *Legal order of the independent state of Croatia* (101-143). Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu. [In Serbian]
- Džadžić, P. (1995). Racism in Croatia in the 19th and 20th century. In: M. Bulajić (ed.) *Genocide against Serbs in World War II* (310-324). Beograd. Muzej žrtava genocida, Srpska književna zadruga. [In Serbian]
- Gaćinović, R. (2018). Violent Christianization of Serbs in the Independent State of Croatia. *Vojno delo*, LXX (3), 491-503. doi: 10.5937/vojdelo1803491j. [In Serbian]
- Ganović, D. (1979). *Terrorists from the sixth column*. Beograd: Borba. [In Serbian]
- Glaise von Horstenau, E. (2013). *Between Hitler and Pavelić*. Novi Sad: Pravoslavna reč. [In Serbian]
- Guskova, J. (2003). History of the Yugoslav crisis 1990-2000. Beograd: IGAM [In Serbian]
- Janjić, J. (2022). Rehabilitation of NDH by reducing the number of victims in Jasenovac. *Srpska politička misao*, LXXV (1), 189-216. doi.org/10.22182/spm.7512022.9 [In Serbian]
- Kazimirović, V. (1987). *ISC in the light of German documents and the diary of Glez von Horstenau 1941-1944*. Beograd: Nova knjiga - Narodna knjiga. [In Serbian]
- Krestić, V. Đ. (1998). *Through Genocide to A Greater Croatia*. Novi Sad: Matica srpska; Beograd: Arhiv Srbije. [In Serbian]
- Nambiar, S. (1999). *The Fatal Flaws underlying NATO's Intervention in Yugoslavia*. New Delhi: United Services Institution of India. Available at: <https://www.srpska-mreza.com/Kosovo/hoax/articles/Nambiar1.html>
- Neubacher, H. (2004). *Special task Balkans*. Beograd: Službeni list SCG. [In Serbian]

- Novak, V. (2011). *Magnum Crimen, Half a Century of Clericalism in Croatia*. Jagodina: Gambit. [In English]
Official Records of 1st Part of the 3rd session the General Assembly, 6th Committee, Legal questions, summary record of meetings, 21 Sept.-10 Dec. 61st-140th meetings (1948). Available at: <https://digitallibrary.un.org/record/604635?ln=en>
[In English, French]
- Schabas, A. W. (2008). What is genocide? What are the gaps in the convention? How to prevent genocide? *Politorbis*, XLVII (2), 33-46 Available at: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/mehrsprachig/documents/publications/Politorbis/politorbis-47_EN.pdf.
- S.n. (1942). *Ante Starčević*. Zagreb: Naklada Glavnog ustaškog stana. [In Croatian]
- Starčević, A. (1867). *Would it be towards Slavism or towards Croatia?* Zagreb: Tiskom Dragutina Bokana. [In Croatian]
- Starčević, A. (1868). *The name of Serb*. Zagreb: Slovi Karla Albrechta. [In Croatian]
- Starčević, A. (1870). *A Few Memories*. Zagreb: Tisak Narodne tiskarne. [In Croatian]
- Starčević, A. (1876). *Slavoserbian Breed in Croatia*. Zagreb: Tisak Lav. Hartmána i družbe. [In Croatian]
- Starčević, A. (1879). *Letters to Magjarolacah*. Sušak: Primorska tiskara. [In Croatian]
- Südland, V. L. (1918): *Die Südslawische Frage und der Weltkrieg. Übersichtliche Darstellung des Gesamt-Problems*. Wien: Manz Verlag.
- Šuvaković, U. & Rakić, B. (2017). Genocide and ethnic cleansing or about disposition relation between one international-criminal act and one sociological-political science concept. *Strani pravni život*, LXI (2), 59-75 Available at: <https://www.stranipravnikov.rs/index.php/SPZ/article/view/505> [In Serbian]
- Yearbook of the International Law Commission 1996* (1998). New York, Geneva: United Nations. Available at: https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1996_v2_p2.pdf.

Internet sources / Интернет извори

- <https://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/bcs/krs-aj040419b.pdf>
- <https://digitallibrary.un.org/record/209873>
- <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-12-EN.pdf>
- <https://www.muzejgenocida.rs/2020/10/29/nemacki-oficiri-o-broju-zrtava-u-jasenovcu/>
- https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205930.pdf
- <https://www.slobodnaevropa.org/a/1107525.html>
- <https://www.glasistre.hr/hrvatska/nobilo-za-glas-istre-mogao-sam-zatvoriti-tudmana-1990-i-staviti-hdz-van-zakona-specijalci-su-vec-bili-spremni-u-ilici-797695>
- <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-03.htm>
- <https://www.youtube.com/watch?v=x8JFNhyl09Y>

<https://www.youtube.com/watch?v=ey9rpzpgpa8>

<https://net.hr/danas/zagreb-trg-hrvatskih-velikana-ponovno-postaje-trgom-zrtava-fasizma-0e405c50-b1cf-11eb-a69c-0242ac140042>

<http://www.srpska-mreza.com/Krajina/Medak-intro.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=ELcS6CxzEVM>

<https://www.unhcr.org/news/latest/2005/8/42f38b084/home-10-years-croatias-operation-storm.html>

<https://www.novosti.rs/vesti/olujna-zlocin-bez-kazne/1142330/galbrajtovi-prsti-olujni-zapad-predumisljajem-zmurio-planiranje-proterivanja-srba-hrvatske>

https://www.intermagazin.rs/koreni-genocida-ante-starcevic-i-hrvatska-genocidna-misao/#google_vignette

<http://www.nspm.rs/istina-i-pomirenje-na-ex-yu-prostorima/ponosni-djaci-ante-starcevica.html?alphabet=l>

<http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/Milosevic/Transkripti/Transkripti%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20%2825%29/Transkript%20sa%20sudjenja%20Slobodanu%20Milosevicu%20-%202025.%20januar%202006..pdf>

102 | <https://search.archives.un.org/uploads/r/united-nations-archives/5/e/1/5e1ad13153cfe245e6f43c47f33c167137342b55411b1d093c4bd07e8fa928df/S-1835-0032-0011-00002.PDF>